

ISOVANHEMPANA LAPSIPERHEEN EROSSA

Sara Annala
Taija Siukola

Opinnäytetyö
Toukokuu 2013
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogiikka

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

ANNALA SARA & SIUKOLA TAIJA:
Isovanhempana lapsiperheen erossa

Opinnäytetyö 63 sivua, joista liitteitä 6 sivua
Toukokuu 2013

Opinnäytetyön tavoite oli selvittää isovanhemmuuden merkitystä lapsiperheen erossa. Opinnäyte on tehty yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen kanssa. Tarkoituksena oli selvittää isovanhemmuuden rooleja erossa, miten isovanhempi kokee roolinsa ihmissuhteissa sekä millaista tukea isovanhempi haluaisi itselleen lapsensa erotessa.

Teoriapohjana opinnäytetyölle käytettiin isovanhemmuudesta kertovaa kirjallisuutta, josta kerättiin isovanhemmuuden roolikartalle pohja. Teorian pohjalta päärooleiksi muodostuivat biologinen isovanhemmuus, perinteiden ja suvun historian kertoja, taloudellinen tukija, hemmottelija, kannustaja, kasvattaja ja turvasatama. Lisäksi teoriaosuudessa käsiteltiin lapsiperheen eroa ja lasta tukevista sukulaisuussuhteista rakentuvaa ihmissuhdeverkostoa. Tutkimusmenetelmänä käytettiin ryhmäkeskustelua, jossa isovanhempiryhmä keskusteli heille tarjotuista teemoista. Ryhmän tarkoitus oli olla samalla tutkimuksellinen ja vertaistuellinen ryhmä. Ryhmä koostui kolmesta isovanhemmasta.

Opinnäytetyön sisällön analyysissä käytettiin teoriaohjaavaa analyysiä. Teoriasta kerätyt isovanhemmuuden roolit sopivat isovanhempiryhmän tuottamaan kokemustietoon vaihtelevasti. Eron jälkeen isovanhemmuuden rooleista korostuvat kasvattajan ja turvasataman roolit. Uusina rooleina olivat tulleet huolehtijan ja oman elämän eläjän ja rajaa-ajan roolit. Eron jälkeen suhteessa omaan lapseen oli ollut ristiriitoja vaihtelevasti. Suhde lapsenlapsiin ja omaan puolisoon olivat pysyneet suhteellisen muuttumattomana. Osalla isoäideistä suhde omaan lapseen, suhde lapsen entiseen puolisoon ja hänen sukuunsa oli muuttunut läheisemmäksi ja osalla etäisemmäksi. Suhteessa itseen pohdittiin oman jakamisen ja tukena olemisen ristiriitoja. Isovanhemmat kokivat, että tuen tulisi ylipäänsä olla aina oikea-aikaista ja henkilökohtaista. Vertaistukea pidettiin hyvänä tukimuotona.

Ryhmäläisten kanssa tehty roolikartta osoittautui analyysivaiheessa laajaksi ja rooleja olisi voinut sisällyttää toisiinsa, jolloin kartasta olisi tullut selkeämpi ja yleistettävämpi. Pohdintaa herätti se, onko isovanhemman rooli perinteiden ja suvun historian kertojana menettämässä sijaansa yhtenä isovanhemmuuden pääroolina. Ryhmäläisiltä kerätyn empiirisen tiedon perusteella sukulaisten käyttäminen perheiden tukijoina on liian vähän käytetty voimavara. Lisäksi tuen tarpeeseen liittyen pohdittiin, miksi omaa avuntarvetta joutuu perustelemaan. Pohdintavaiheessa loimme uuden kartan, johon sisällytettiin kaikkien kolmen tutkimuskysymyksen tulokset. Kehittämisasiideoina nousivat isovanhempien käyttäminen tukijoina laajemmin, vertaistuen käyttäminen isovanhemmuuden tukemisessa sekä tarjottavien palveluiden mainonnan kehittäminen.

Asiasanat: isovanhemmuus, lapsiperheen ero, ihmissuhteet, vertaistuki

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

ANNALA SARA & SIUKOLA TAIJA:
Grandparenting in separated family with children

Bachelor's thesis 63 pages, appendices 6 pages
May 2013

The objective of this study was to gather information about the importance of grandparenting in a separated family with children. The study was conducted in cooperation with the Children and Divorce project of Mannerheim Child Welfare Association's Tampere unit. The purpose of this thesis was to collect information on the roles of grandparenting in separated families with children, how the grandparents experience these roles and what kind of support grandparents would like to have for themselves when their child ends up separated. A grandparenting role map, which was created based on relevant literature and together with the grandparents participating in the study, formed the theoretical underpinnings of the study. The main roles in the role map were: biological grandparent, relater of the family's heritage, financial supporter, spoiler, encourager, child raiser and supporter. The theoretical section of this paper discusses the roles of grandparenting and the relationships between relatives and the child and the separated family. The data collection method was a thematized group discussion. The purpose of the group was to offer a research-based environment for this thesis and peer support for the group members. The group consisted of three grandparents. The data were analyzed using qualitative theory guiding content analysis.

When the experiences of the three grandparents were compared with the roles in the theoretical role map it seemed that after the family with children was separated the grandparents' role as a child raiser and supporter was emphasized. Also new roles emerged. These were the roles of worrier and person who lives their own life and sets boundaries. After the separation there had been conflicts between the grandparents and their children. The relationships between the grandparents and their grandchildren and their spouses had remained relatively unchanged. The relationship between grandparent and her child, and her child's ex-spouse and her family had either become closer or distant. There was discussion about the conflict between being a supporter and how to sustain own ability to cope. The grandparents felt that the support had to be timely and personal. Peer support was experienced as good.

The theoretical role map proved to be too wide and the roles overlapping. A simpler and clearer map would have been easier to generalize. The grandparent's function as the relater of the family's heritage provoked reflection. Is this function going to be unnecessary in the future? Based on the empirical information, relatives in supporting a family are a natural resource that is not recognized enough. Is it necessary to justify somebody's need of support? This question also stimulated discussion. The findings suggest that grandparents should be used as supporters more often and that peer support would help grandparents. Finally, advertising of the services provided should be improved.

Key words: grandparenting, separated family with children, relationships, peer support

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	ISOVANHEMMUUS.....	7
	2.1 Suuret ikäluokat tämän ajan isovanhempina.....	7
	2.2 Isovanhemmuus muutoksessa.....	8
	2.3 Isovanhempien roolit	11
	2.4 Isovanhemmuuden ihmissuhteista	15
3	LAPSIPERHEEN EROAMINEN JA IHMISSUHTEET	19
	3.1 Eroaminen Suomessa ja muualla	19
	3.2 Eron vaikutus vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin	20
	3.3 Kestävät sukulaisuussuhteet tukemassa perhettä.....	22
	3.4 Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde eron jälkeen.....	23
4	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄ	26
	4.1 Tutkimuskysymykset	26
	4.2 Kvalitatiivinen tutkimus.....	27
	4.3 Vertaistuellinen ryhmäkeskustelu.....	28
	4.3.1 Ryhmän muodostuminen ja ryhmäläiset.....	30
	4.3.2 Ryhmän toteutus.....	31
	4.3.3 Ryhmäläisiltä saatu palaute.....	32
	4.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi ja sen kulku.....	32
5	ISOVANHEMPANA LAPSIPERHEEN EROSSA.....	35
	5.1 Isovanhemmuuden roolit ja roolien muutokset.....	35
	5.2 Ihmissuhteiden muutoksista eron jälkeen	39
	5.3 Isovanhempien kokemuksia omasta tuen tarpeesta	43
6	POHDINTA.....	45
	6.1 Tutkimustulosten pohdintaa.....	45
	6.2 Eettisyys ja luotettavuus	50
	6.3 Työn hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet.....	53
	LÄHTEET.....	55
	LIITTEET	58
	Liite 1. Ryhmän keruussa käytetty mainos/kutsu.....	58
	Liite 2. Tiedote ryhmäläisille	59
	Liite 3. Ryhmäkeskustelukertojen suunnitelma	60

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö tarkastelee isovanhemmuutta lapsiperheen eroissa isovanhemman näkökulmasta. Opinnäytetyön idea heräsi Mannerheimin Lastensuojeluliiton (jatkossa käytämme lyhennettä MLL) Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen projektityöntekijöiden Marja Ollin ja Reetta Hokkasen innoittamana ja koska isovanhemmuuden merkitystä lapsensa ja lapsenlapsensa tukijana erossa ei ole juurikaan tutkittu. Marja Olli toimii opinnäytteen työelämäohjaajana. Lapsi ja ero -hankkeen rahoittajana toimii Raha-automaattiyhdistys. ”Hankkeen tavoitteena on käynnistää ja kehittää vertaistuki- ja neuvontapalveluja Tampereen seudulla asuville eronneille ja eroa pohtiville lapsiperheille ja heidän lähiverkostoilleen eri kulttuuritaustat huomioiden” (Mannerheimin lastensuojeluliitto Tampereen osasto, 2013). Opinnäytetyön lähtökohtana on kunnioittaa Lapsi ja ero -hankkeen tavoitteita ja kerätä kokemustietoa isovanhemmilta eroaiheesta, isovanhemmuuden rooleista, eron jälkeisistä ihmissuhteista ja perheen lähipiirin tärkeydestä. Opinnäytetyö kartoittaa lisäksi isovanhempien tuen tarvetta ja tavoitteena on kerätä kehittämisideoita hankkeelle.

Opinnäytetyön yhteistyötaho MLL Tampereen osasto tuottaa monipuolisesti varhaiskasvatuksellisia ja nuorille suunnattuja palveluita sekä toimii vaikuttajana lasten ja perheiden asioissa. Toiminta koostuu suuriltaosin erilaisista ryhmistä ja vertaistuellisuudesta esimerkiksi ero- ja uusperheille. Lapsi ja ero -hanke toimii osana Laivapuiston perhetalon toimintaa ja sen tavoitteena on kehittää eroperheiden palveluita MLL Tampereen osastolle. (Mannerheimin lastensuojeluliitto Tampereen osasto, 2013.) Opinnäytetyön empiirisenä aineistona on lapsiperheen eron kokeneiden isovanhempien ryhmästä kerätty kokemustieto, jonka hanke hyödyntää MLL Tampereen osaston eropalveluiden kehittämiseen. Vaikka opinnäytetyö on tehty hankkeen työntekijöiden kanssa yhteistyössä, se jää hankkeen päätyttyä MLL Tampereen osaston käyttöön.

Isovanhemmuutta on avattu opinnäytetyössä laajemmin suurten ikäluokkien näkökulmasta, koska suuri osa isovanhempi-ikäisistä kuuluu suuriin ikäluokkiin. Isovanhemmat ovat rikastuttamassa lastensa ja lastenlasten elämää kauemmin kuin koskaan ennen elin-iän odotteen nousun vuoksi. Toisaalta nykyään ydinperheajattelun ja yksilöllisyyden takia isovanhempien kasvattajan rooli on kuitenkin kaventunut entisestään. Isovanhemmat voivat vaikuttaa omaan isovanhemmuuteensa paljon. Nykyään on paljon isovan-

hempia, jotka valitsevat aktiivisen mukana olon sijaan passiivisen isovanhemmuuden ja muuttavat vaikkapa ulkomaille pakoon lapsiperheiden kiireitä.

Eri kirjallisista lähteistä löydetty isovanhemmuuden roolit on jaettu seitsemään päärooliin, jossa jokaisessa on pääroolia tarkentavia alaroolia. Pääroolit ovat biologinen isovanhemmuus, perinteiden ja suvun historian kertoja, taloudellinen tukija, hemmottelija, kannustaja, kasvattaja ja turvasatama. Koska isovanhemmuuden roolikarttaa ei ole aiemmin ollut, opinnäytetyölle muodostettiin pohjaksi isovanhemmuuden rooleista kartta, johon täydennettiin isovanhempiryhmän kokemusten perusteella uusia näkökulmia sekä rooleja isovanhemmuudesta ennen ja jälkeen eron. Isovanhempien ihmissuhteiden näkökulma on tutkimuskysymyksissä oleellinen, koska ihmissuhteet kytkeytyvät isovanhemmuuden rooleihin ja sukulaisuussuhteiden tärkeyteen lapsiperheen erossa.

Erot koskettavat Suomessa vuosittain jopa 100 000 ihmistä. Eroja kuvaavissa tilastoissa otetaan usein huomioon vain avioerot, vaikka avioero koskettaa yhtäläillä ydinperhettä suurempaa ihmissuhteiden piiriä. Eroamisessa lasten hyvinvointi ja lasten sukulaisuussuhteiden säilyminen on vanhempien vastuulla. Parisuhteen päätyttyä alkaa toimivan vanhemmuussuhteen rakentaminen. Tässä haastavassa perheen kriisitilassa isovanhempien merkitys korostuu lasta ja lapsenlasta tukevana voimavarana. Jos isovanhempi ei kykene pitämään puolueetonta kantaa erossa, voi tilanne olla hyvin haavoittava erityisesti lapsenlapsen kannalta. Erojen laajentuessa parisuhteen hajoamisesta kokonaista perhepiiriä isovanhempineen koskevaksi, on vaarana eroisovanhemmuus, jolloin yleensä oikeuteenkin menevien ristiriitojen vuoksi myös isovanhemman ja lapsenlapsen suhde katkeaa. Ikävä kyllä Suomen laki ei tunne tällaisissa tilanteissakaan isovanhempien oikeuksia lapsenlapsiinsa.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytettyyn ryhmäkeskusteluun päädyttiin, sillä ryhmän tarkoituksena on kokemustiedon tuottamisen lisäksi toimia vertaistuellisena keskusteluryhmänä. Aineiston analyysinä on käytetty teoriaohjaavaa analyysiä, sillä tavoitteena oli sitoa kokemustieto jo kerättyyn teoriaan ja toisaalta antaa ryhmälle mahdollisuus uuden tiedon tuottamiseen ilman tietoa rajaavaa teoriaa. Olennaisimmat tutkimustulokset koskevat isovanhempien roolien muutoksia, muutoksia heidän ihmissuhteissaan ja avataan isovanhempien omia tuen tarpeita ja jaksamista lapsensa erotessa.

2 ISOVANHEMMUUS

Suuret ikäluokat ovat tämän hetken isovanhempia ja siksi he ovat opinnäytetyön isovanhemmuutta käsittelevässä teoriassa keskiössä. Suuret ikäluokat ovat työorientoituneita ja työ on täyttänyt heidän elämänsä vuosikymmeniä. Isovanhemmuus antaa elämälle uudenlaista tarkoitusta ja isovanhemmaksi tuleminen eläkkeelle jäättäessä helpottaa työstä luopumista. Isovanhemmuuden myötä tullut uusi tärkeä rooli vähentää tunnetta omasta tarpeettomuudesta eläkeläisenä. Työelämän haasteet eivät tunnu niin tärkeiltä kuin aiemmin, kun energia menee työasioiden pohtimisen sijaan isovanhempana oloon. (Ijäs 2004, 24.) Isovanhemmuuteen kuuluu sana vanhemmuus ja sen mukana vanhemmuutta muistuttava tunneside. Isovanhemman rakkaus lapsenlastaan kohtaan on usein helpompaa ja vastuusta vapaampaa kuin vastuun ja huolen täyttämä rakkaus omaa lasta kohtaan. Isovanhemmaksi tuleminen on lahja, johon isovanhempi ei voi itse vaikuttaa. Lapsenlapset ovat ”elämän jälkiruoka”, isovanhempi tuntee vastuuta lapsenlapsista, mutta vastuu on rajoitetumpaa. (Rotkirch & Fågel 2010, 33, 50.) Entisen sosiaali- ja terveysministeri Vappu Taipaleen (2002, 18) sanoin: ”Uudet tehtävät ja velvollisuudet tekevät tuloaan, uudet ilonaiheet etsivät kokijoitaan.”

2.1 Suuret ikäluokat tämän ajan isovanhempina

Osa tämän päivän isovanhemmista on elänyt vielä maatalousyhteiskunnassa, joka oli Suomessa valloillaan 1950-luvulle asti. Perheiden sijaan laskettiin kotitalouksia, joissa saatettiin elää kolmen sukupolven perhemallissa. Talouksissa asui talon vanha isäntä ja emäntä, heidän lapsensa ja lapsenlapsensa. Tällöin ”miniä tuotiin taloon.” (Taipale 2002, 79; Söderling 2010, 17.) Maatalousyhteiskunnassa eläminen merkitsi usean sukupolven yhteiseloä, fyysistä työtä ja samalla sai yhteisön tuomaa turvaa. Jokaisella perheyhteisöön kuuluvalla oli omat tehtävänsä ja paikkansa, myös lapsilla. Päivittäin toistuvat arjen rutiinit loivat koko yhteisölle turvallisen paikan elää. (Fågel 2010, 60.) Vain muutama prosentti suomalaisista lapsista asuu nykyään kolmen sukupolven perheissä (Taipale 2002, 93). Vuonna 2005 näitä lapsia oli noin 21 000. Nykyään perheet ovat ydinperheitä, jossa kotitalouteen kuuluvat vain vanhemmat ja lapset. (Söderling 2010, 15-17.)

Suuret ikäluokat syntyivät toisen maailmansodan jälkeen muutaman vuoden sisällä. Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa syntyi noin 100 000 lasta vuodessa, kun nykypäivänä lapsia syntyy vuodessa noin 60 000. Sodan jälkeen kansan elintaso alkoi nousta jolloin imeväisyyskuolleisuus laski. Elintason nousu on nostanut myös keskimääräistä eliniänodotetta. Eliniän pidentyessä lapsella saattaa nykyään olla elossa isovanhempien lisäksi myös isoisovanhemmat. (Taipale 2002, 27-29, 35.) Suurten ikäluokkien äidit synnyttivät keskimäärin 3,5 lasta ja suurten ikäluokkien naiset vain noin puolet tästä (Söderling 2010, 14).

Suuret ikäluokat ovat kasvaneet samassa suhteessa hyvinvointiyhteiskunnan kanssa. Suurten ikäluokkien nuoruuden ja aikuisuuden aikana Suomeen on luotu esimerkiksi peruskoulu-, päivähoito-, kotihoidon tuki- sekä työttömyys- ja eläkejärjestelmät. Valta-kunnallisen sosiaaliturvan vuoksi suurilla ikäluokilla on ollut mahdollisuus olla riippumattomia omista vanhemmistaan. Taloudellisen riippumattomuuden seurauksena heillä on ollut varaa omiin asuntoihin ja heitä kutsutaankin suurten ikäluokkien lisäksi omistus-asumisen ikäluokiksi. Suurista ikäluokista noin kolme neljästä omistaa oman asuntonsa, eikä heillä ole enää maksettavana asuntolainoja. (Söderling 2010, 17-18.)

2.2 Isovanhemmuus muutoksessa

Isovanhempien rooli on kautta aikain ollut merkittävä osa perheiden elämässä. Erityisesti isoäidin rooli kasvattajana ja hoivaajana äidin rinnalla on ollut tärkeää. Viime vuosikymmeninä isovanhempien rooli lapsiperheiden elämässä on korostunut sen vuoksi, että eliniän odote on noussut. Nykyään isovanhemmat elävät jopa 20 vuotta kauemmin lastenlapsien elämässä kuin aiemmin. Erityisesti isovanhemmuudessa nykyään korostuu se, että heillä on antaa enemmän aikaa lapsille kuin lasten omilla vanhemmilla. Isovanhemmat pohtivat usein nykyajan tapaa hankkia lapsille tavaroita rakkauden ja ajan sijaan. Verrattuna omaan lapsuuteensa isovanhemmat kokevat, että työntäyteisestä arjesta huolimatta heillä oli lapsena aina joku ihminen lähellä, jolla oli antaa aikaa. Lisäksi isovanhempia mietityttää se, mikä on lasten paikka tässä ajassa: lasten hankkiminen suunnitellaan vanhemmille sopivaan aikaan, mutta vanhemmilla ei siltikään riitä aikaa lapsilleen. (Fågel 2010, 62-65.)

Nykypäivän isovanhemmat muistelevat omia isovanhempiaan suurina persoonina. Heidän isovanhempansa olivat työteliäitä, vastuunkantajia ja niitä, joita tuli kuunnella. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa syntyneet isovanhemmat käyttivät auktoriteettia koko yhteisöön ja heitä arvostettiin niin perheessä kuin perheen ulkopuolella. Isovanhemmat vaikuttivat lapsenlapsiinsa sekä arjen pienissä asioissa että tulevaisuuteen liittyvissäkin isommissa asioissa. He ohjasivat esimerkiksi uravalinnoissa ja hengellisissä asioissa. Sen ajan isovanhemmat opettivat lapsia elämän perusasioissa aina kädentaidoista luonnon kunnioittamiseen. (Fågel 2010, 53-55.)

Nykypäivänä isovanhemmat ovat edelleen arvostettu suvun osa. Kuitenkin ydinperhekeskeisyyden myötä isovanhempien rooli kasvattajina on supistunut. Nykyään hyväksi vanhemmuudeksi koetaan se, että lasten vanhemmat ovat jatkuvasti läsnä. Hyvän vanhemmuuden ihanne ei hyväksy lasten pidempään kestäviä lomiamummolassa. (Wilska 2010, 31.) Ydinperhekeskeisyyttä korostaa myös se, että etäisyys isovanhempiin kasvaa jatkuvasti. Nuoret muuttavat töiden ja koulujen perässä jopa toiselle puolelle Suomea, jolloin isovanhempien ja lastenlasten tapaamiset rajoittuvat entisestään. (Taipale 2002, 85.) Tällöin isovanhemmille saattaa siunautua pelkkä taloudellisen tukijan asema ilman yhteistä aikaa lastenlasten kanssa (Wilska 2010, 31).

Imatran perheneuvottelukeskukseen johtajana ja perheterapiatyöntekijöiden ohjaajana toiminut Kirsti Ijäs toteaa, että isovanhempien kasvattajan rooli on pysynyt, mutta pelkästä kasvattajan roolista on siirrytty myös vahvasti oppijan rooliin. Lapsenlapset opettavat isovanhemmille nykypäivästä paljon. Yhteiskunnan muutoksia isovanhemmat eivät pysty estämään ja lapsenlapsia kuuntelemalla, he oppivat nyky-yhteiskunnasta paljon. (Ijäs 2004, 53.) Suuri muutos isovanhempi-ikäisille on tietotekniikan kehitys. Heidät on jätetty tämän kehityksen ulkopuolelle ja heillä itsellään on asenne, etteivät he enää opi uusia asioita (Taipale 2002, 121). Isovanhemmat ihmettelevät ja pohtivat sitä, miten paljon lapset viettävät aikaa tietokoneen ääressä ja miten sitä tulisi tai tulisiko sitä rajoittaa. Jokaisella isovanhemmalla ja vanhemmalla on omat tapansa suhtautua peleihin ja televisioon ja niiden käytön rajoihin. Tapoja tässäkin asiassa on niin monta kuin on perheitä. (Fågel & Rotkirch 2010, 94.)

Vaikka välimatkat ovatkin pidentyneet ja vuosittain syntyvien lasten määrä vähentynyt, saattaa tällä olla positiivinen vaikutus isovanhemman ja lapsenlapsen suhteeseen. Johnsonin ja Barerin (1987, 331) ja Suutaman (1986, 1) mukaan lastenlasten määrän vähen-

nyttyä isovanhemmalla on enemmän aikaa ja huomiota jaettavana kullekin lapsenlapselle (Mäkelä 1999, 13). Aktiivinen isovanhemmuus tukee niin lapsen kuin isovanhemman hyvinvointia, sillä aktiivisuus isovanhempina nostaa isovanhempien tyytyväisyyttä elämään (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 6).

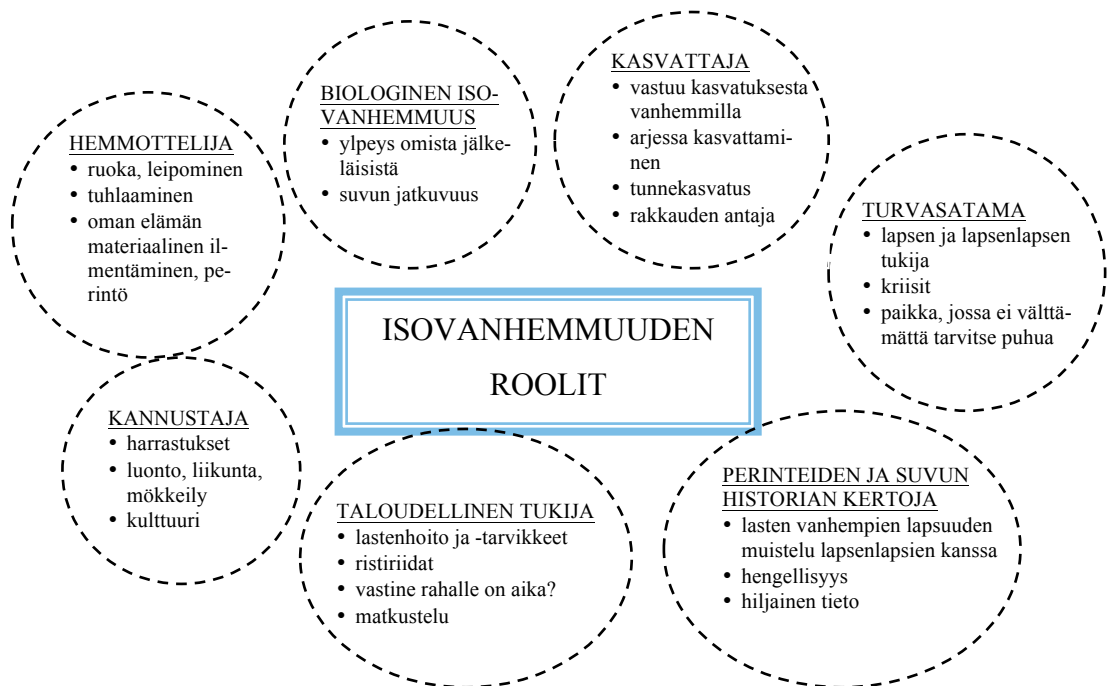
Aktiivisten isovanhempien rinnalla on myös niin sanottua passiivista isovanhemmuutta. Tällöin isovanhemmille lapsenlapset merkitsevät joko pelkästään suvun jatkumoa tai heidän oma elämänsä ja itsensä toteuttaminen menee lastenlasten edelle. Nämä niin sanottua kolmatta ikää elävät isovanhemmat saattavat asua esimerkiksi Espanjassa paossa lapsiperheiden kiireitä. Aktiivisuudesta saattaa tulla ikääntyville moraalinen velvoite, jolloin heidän tulee tehdä kaikki, mitä he eivät ole vielä tehneet, kuten opiskelleet yliopistossa, matkustelleet tai harrastaneet sauvakävelyä. Kolmannen iän tarkoitus on saavuttaa ”todellinen elämäkruunu”. (Söderling 2010, 20.)

Nykyään isovanhemmuutta mutkistavat ja rikastuttavat lapsiensa erilaiset perherakenteet, kuten uusperheet, sateenkaariperheet sekä eroperheet. Myös isovanhempi saattaa itse asua samaa sukupuolta edustavan ihmisen kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa tai itse elää uusperheessä. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 110; Söderling 2010, 15.) Isovanhempi saattaa samaan aikaan kasvattaa omia kouluikäisiä lapsiaan, olla täysillä mukana työelämässä sekä hoivata omia vanhoja vanhempiaan (Ijäs 2004, 34). Tällöin isovanhemman arki saattaa poiketa hyvin paljon stereotyyppisestä isovanhemmasta, jolla on aikaa ja voimia omille lapsenlapsilleen.

Vaikka suurten ikäluokkien edustajat ovatkin pääasiassa avioliitossa puolisonsa kanssa, myös isovanhempien erot ovat lisääntyneet. Karkeasti noin joka viides isovanhempipari on eronnut. Tämä lisää suuresti lasten elämässä olevien isovanhempi-ikäisten ihmisten määrää, kun isovanhemmat löytävät rinnalleen uusia puolisoita. Suomessa oli vuonna 2002 jopa 15 000 lasta, joilla molempien vanhempien vanhemmat ovat eronneet. (Täipale 2002, 92.) Isovanhempien uusia puolisoita kutsutaan sosiaalisiksi isovanhemmiksi. Sosiaalisiksi isovanhemmiksi lasketaan lapsiperheiden elämässä olevat isovanhempi-ikäiset isovanhemman roolia toteuttavat ihmiset. Sosiaalisen isovanhempi ei ole lasten biologinen isovanhempi. Sosiaalinen isovanhemmuus on erityisen tärkeää niille perheille, joilla ei ole yhteyttä omiin isovanhempiin. Naapurissa asuvalle mummulle saattaa olla hyvin merkityksellistä toimia sosiaalisena isovanhempina pihapiirin lapsille ja samalla lapset saavat kaipaamansa aikuisen huomiota. (Laru ym. 2010, 111.)

2.3 Isovanhempien roolit

Olemme jaotelleet isovanhemmuuden roolit kirjallisuuden pohjalta seitsemään isovanhemmuuden päärooliin. Roolit ovat biologinen isovanhemmuus, historian ja perinteiden kertoja, taloudellinen turva, hemmottelija, kasvattaja (erityisesti tunnekasvatus), kannustaja ja turvasatama. Jokaisen pääroolin alle on koottu olennaisia asioita juuri siihen rooliin liittyen. Nämä ovat niin sanottuja alaroleja. Roolijako ei noudata mitään valmista pohjaa vaan se on luotu opinnäytetyötä varten isovanhempien roolien rungoksi (kuvio 1). Isovanhemmuuden roolit on nostettu esille, jotta voidaan nähdä, miten ne muuttuvat eron jälkeen tai muuttuvatko ne. Halusimme erottaa isovanhemmuutta vanhemmuudesta ja nostaa nimenomaan isovanhemmalle tyypillisiä piirteitä. Tämän vuoksi emme käytä esimerkiksi vanhemmuuden roolikarttaa pohjana isovanhemmuuden rooleille. Vanhemmuuden roolikartassa roolit ovat ihmissuhde osaja, rajojen asettaja, huoltaja, rakkauden antaja sekä elämän opettaja (Ylitalo 2011, 11).

KUVIO 1. Isovanhempien roolien runko

Biologinen isovanhemmuus liittyy siihen, miten tärkeää on olla osa suvun jatkuvuutta. Isovanhemmat ovat ylpeitä jälkeläisistään ja etenkin isoäidit saattavat asettaa lapsenlapsen elämänsä tärkeimmäksi asiaksi. Isovanhemmuus kuuluu arvostetuimpiin perheroleihin ja biologisestihan isovanhempi on ikään kuin sukunsa johdossa. Vastaavasti jos

jostain syystä suhde lapsenlapsen joko katkeaa, tai lapsenlapsia ei ole, on sekin hyvin vahva isovanhempi-ikäisen ihmisen määrittäjä (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 5).

Isovanhemmilla on olennainen rooli perinteiden ja suvun historian kertojina. Isovanhemmilla on tärkeä tehtävä kertoa lapsille perinteistä ja erityisesti lasten vanhemmista. Lapsille on merkityksellistä tietää omien vanhempiensa lapsuudesta. Koko suvun vaiheiden kertominen on merkityksellistä niin lapsenlapselle kuin isovanhemmallekin. Tässä isovanhemmalla on myös vastuu siitä, ettei suvussa jatketa pahan puhumisen perinnettä. (Ijäs 2004, 67-68.) Perinteistä kertoessa isovanhemmilla on ollut tapana kertoa hengellisyydestä, joka saattaa olla hyvin vieras aihe nykylapselle. Uskontokasvatuksen suhteen on usein niin, etteivät isovanhempien ja lastenlasten vakaumukset kohtaa ja isovanhemmilla voi olla tunne siitä, etteivät he puhu lastenlastensa kanssa samaa kieltä. (Dieckmann 2002, 143.) Lisäksi suvun perinteiden jatkamiseen kuuluu niin sanotun hiljaisen tiedon siirtäminen. Tällainen tieto voi liittyä kokemuksiin sisällissodista, jotka eivät ole päätyneet kirjallisuuteen. (Kumpula 2010, 78.) Toisaalta hiljainen tieto voi olla niinkin arkista mutta tärkeää kuin miten rasvatahran saa puhdistettua vaatteista tai miten rautakattilasta saa edellisen ruoan maut häivytettyä (Taipale 2002, 117-118).

Isovanhemman rooli lapsiperheen taloudellisena tukijana saattaa aiheuttaa ristiriitoja. Ristiriidat syntyvät usein siitä, miten tukea kaikkia lapsia tasapuolisesti. (Ijäs 2004, 23.) Usein taloudellisen tukijan rooli on kuitenkin isovanhemmille mieleinen ja itsestäänselvyys. Isovanhemmat tukevat lapsiperheitä kaikenlaisilla rahallisilla avustuksilla sekä rahassa mittaamattomasti, esimerkiksi kodin- tai lastenhoidossa. Yli 60-vuotiaiden lastentarvikkeisiin kulutettava määrä rahaa on moninkertaistunut lyhyessä ajassa. Tavallisimmin lapsiperheille isovanhemat kustantavat suurempia hankintoja, kuten lastenvaunut. Myös nykyään mummolaan halutaan hankkia omat varusteet, kuten luistimet ja lelut. (Wilska 2010, 28.)

Taloudellisina tukijoina isovanhemat toivovat usein rahallisen avun vastineeksi yhdessäoloa. Tämä aiheuttaa ristiriitoja, sillä nuorempi sukupolvi tuntee olevansa oikeutettu yksityisyyteen, eivätkä he välttämättä koe tarvetta antaa vastineeksi esimerkiksi aikaa lastenlasten kanssa. Pahimmassa tapauksessa isovanhemat joutuvat ostamaan lastenlastensa aikaa esimerkiksi matkojen muodossa. (Wilska 2010, 29.) Toisaalta isovanhemat saattavat olla ainoita, joilla on varallisuutta tukea lapsiperheen matkustamista,

joko niin, että he itse vievät lapsenlapsia ulkomaille, tai niin, että he auttavat rahallisesti perheen matkoissa (Fågel & Rotkirch 2010, 89).

Hemmottelu on myös lastenlasten taloudellista tukemista. Isovanhemmilla on parempi mahdollisuus ylimääräisen rahan ja ajan vuoksi toimia hemmottelijoina. Toisaalta, vaikka tulot olisivatkin pienemmät, isovanhemmat hemmottelevat lapsenlapsia myös silloin, esimerkiksi leipomalla, kotiruoalla ja muilla vähemmän rahaa vaativilla asioilla. ”Ruoka ja mummo. Ne ovat lapsuuden mielikuvien erottamaton pari.” (Taipale 2002, 157.) Suurten ikäluokkien edustajat ovat kasvaneet aikana, jolloin säästeliäisyyttä pidettiin arvostettavana piirteenä. Kuitenkin heillä on huomattavasti enemmän varaa kuluttamiseen kuin omilla vanhemmillaan. Tämän ongelman he ovat ratkaisseet tekemällä lapsenlapsistaan sijaiskuluttajiaan. Lastenlasten hemmotteluun tuhlamisesta suuret ikäluokat eivät koe syyllisyyttä. Taloudellista tukemista pidetään mieluisana myös siksi, että sillä ilmennetään oman elämän jatkuvuutta ja todennetaan elämän materiaalista onnistumista. (Wilska 2010, 25, 31.)

Pääasiallinen kasvattajan rooli on aina lasten vanhemmilla mutta myös isovanhemmilla on kasvattajan vastuuta. Isovanhempien tulisi toimia vanhempien kasvatuksen peruslinjojen ja -ratkaisujen mukaan. Isovanhempien tulisi muistaa, että pienissäkin asioissa ratkaisun tulisi olla loppukädessä lapsen vanhemman tekemä. Mummolassa kasvatustyö tapahtuu usein arjen keskellä puuhaillen. Siellä siivoaminen, leipominen ja puutarhatyöt ovat mieluisampia kuin kotona. Lapsilla voi olla tunne siitä, ettei mummolassa työhön osallistuminen ole velvollisuus. (Ijäs 2004, 54, 70.) Isovanhemmat kasvattavat lapsenlapsiaan arjen töiden keskellä, niin kuin heidätkin aikoinaan kasvatettiin. Suomessa on edelleen myös isovanhempia, jotka toimivat lastenlastensa pääasiallisina kasvattajina (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 6).

Kasvattajan rooli on ensisijaisesti vanhemmilla, mutta tunnekasvatuksen puolella kasvattajan tehtäviä riittää myös isovanhemmille. Tunnekasvatuksen perustana toimii hyväksyvä ja turvallinen ilmapiiri. Isovanhemmat ovat osaltaan luomassa tätä. Turvallisessa ilmapiirissä lapsella on tilaa näyttää tunteitaan. Isovanhempien rooliin kuuluu tunteiden vastaanottaminen ja rauhoittelussa auttaa keskustelu ja lapsen ottaminen syliin. Lasten tunteiden ilmaiseminen sanallisesti on usein vaikeaa ja isovanhemmilla on olennainen tehtävä yhdessä lapsen kanssa sanoittaa tunteita. Pikku hiljaa lapsi oppii sanallistamaan tunteitaan. Erityisen tärkeää on arvostaa lasta ja hänen tekemisiään. Myönteisen

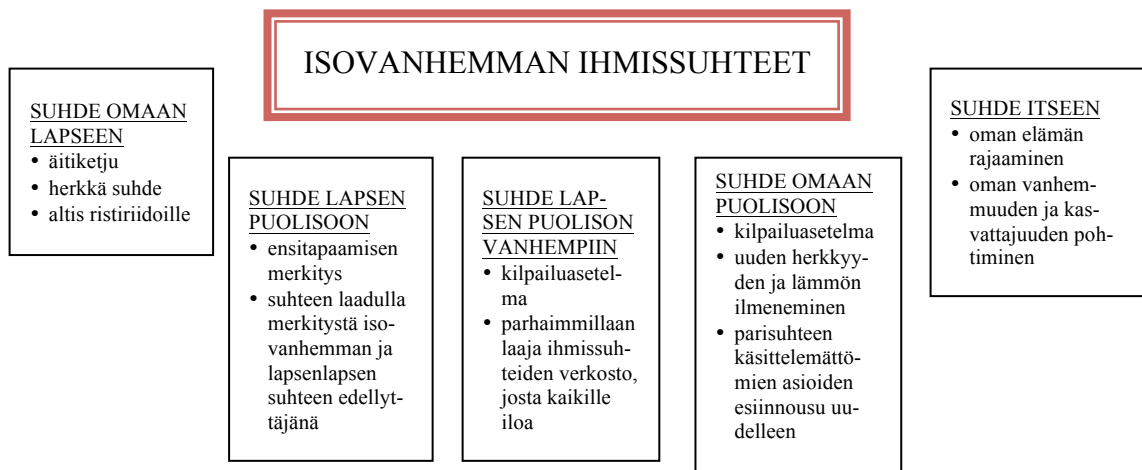
palautteen kautta lapsi oppii arvostamaan itseään. (Ijäs 2004, 72-73.) Tunnekasvattajana isovanhempi opettaa tunteista lapsenlapselleen pelkästään olemalla läsnä lapsen elämässä. Lapsi oppii isovanhempisuhteen kautta olevansa tärkeä ja rakastettu. Itseään rakastamalla oppii rakastamaan myös muita. (Dieckmann 2002, 116.)

Harrastuksiin kannustaminen ja tutustuttaminen ovat tärkeä osa isovanhemmuutta varsinkin nykyaikana, kun lasten harrastaminen saattaa rajoittua tietokoneella tai konsoleilla pelaamiseen. Isovanhemmat, erityisesti isoisät, ovat panostaneet lastenlasten harrastuksissa erityisesti luontoon ja liikuntaan. Heidän kanssa käydään metsässä leikkimässä, kalassa, uimassa järvessä sekä veneilemässä. Mökkeily on nykyaikana tärkeää ja siellä isovanhemmilla on mahdollisuus tutustuttaa lapset jopa sienestämiseen. Isovanhempien luona on myös aikaa vapaaseen ja huolettomaan leikkiin. (Fågel & Rotkirch 2010, 84, 87.) Isovanhemmat myös esittelevät lastenlapsilleen kulttuuria ja musiikkia ja vievät heitä konsertteihin ja museoihin (Ijäs 2004, 69). Lapsenlapsille on merkityksellistä, että juuri isovanhemmat tietävät, kuinka hyviä he ovat harrastuksissaan. Isovanhemmat jaksavat istua kentän laidalla ja kannustaa lastenlapsiaan. (Dieckmann 2002, 114.) Hyvä suhde lapsenlapseen syntyy yhteisen ajan ja yhteisen tekemisen myötä. Läheisen suhteen edellytys on, että tavataan usein ja tehdään asioita yhdessä. (Rotkirch, Söderholm & Fågel 2010, 6.)

Turvasatamana toimiminen on isovanhemmalle vastuullinen rooli. Isovanhempi toimii niin lapsensa, kuin lapsenlapsensa turvasatamana. Isovanhempien luona lapsi tapaa usein myös muuta sukuaan, jolloin lapsen turvasatama kasvaa turvaverkoksi. (Dieckmann 2002, 116.) Erityisesti lapsiperheen arjen kriisiytyessä tulevat isovanhempien voimavarat tarpeeseen. Lapsiperheen arki voi kriisiytyä esimerkiksi jonkun perheenjäsenen sairastuttua vakavasti, jäädessä työttömäksi, päihdeongelman vuoksi tai perheen erotessa. Isovanhempi suhteen pysyessä ennallaan lapsi tuntee pysyvyyden tuomaa varmuutta vaikeassa elämäntilanteessa. (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 6.) Isovanhempien tulisi osana turvaverkkoa olla tukena silloin kun tarvitaan. Lapset joutuvat nykypäivänä entistä enemmän kuulemaan vaikeista asioista, kuten sodasta, väkivallasta tai vanhempien parisuhdeongelmista. Vanhemmilla ja isovanhemmilla on näissä tilanteissa tärkeä rooli olla sanoittamassa vaikeita asioita ja toisaalta olla turvasatamana, jossa näistä asioista ei tarvitsisi keskustella lainkaan. (Ijäs 2004, 63.)

2.4 Isovanhemmuuden ihmissuhteista

Isovanhemmuuden myötä ihmissuhteissa tapahtuu muutoksia, koska isovanhemmaksi muuttaa suhtautumista muihin ihmisiin. Käsitlemme isovanhempien suhdetta omiin lapsiin ja heidän puolisoihinsa, lapsen puolison sukuun, omaan puolisoonsa sekä itseensä (kuvio 2). Ihmissuhteiden jaottelu on tehty ajatellen eron jälkeistä ihmissuhteiden verkostoa ja ihmissuhteiden pohtiminen ennen eroa jäsentää eron jälkeistä ihmissuhdetilannetta isovanhemman kannalta. Suhde lapsenlapsiin on tiukasti sidottu siihen, millainen isovanhempien ja vanhempien keskinäinen suhde on. Isovanhempien suhdetta lapsenlapsiin käsitlemme laajemmin alakappaleessa 3.4 Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde eron jälkeen.

KUVIO 2. Isovanhemman ihmissuhteet ennen lapsen eroa

Mahdollisuus isovanhempana toimimiseen tulee aina lastenlasten vanhemmilta. Jos vanhemmat arvostavat sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja tätä kautta myös isovanhemmuita, on isovanhemmuus ylipäänsä mahdollista. (Kumpula 2010, 74-75.) Isovanhemmat voivat vahvistaa vanhemmuutta, sillä heillä on mahdollisuus vanhempien apuna tukea ja kuunnella lasta. Tätä sukupolvien ketjua tulisi varjella, sillä ketjun osapuolet tarvitsevat toisiaan. (Ijäs 2006, 49.) Isoäidin ja äidin välinen suhde muodostuu usein lastenlasten syntymän aikaan läheisimmäksi isovanhemmussuhteista ja tämän vuoksi äidinpuolen suku muodostuu tärkeämmäksi kuin isänpuolen suku. Äiti on monelle ihmiselle ensimmäinen henkilö, jolle suurista elämänmuutoksista halutaan ensimmäisenä

kertoa ja tästä tavasta johtuen muodostuu sukujen äitiketju. Äitiketjun ulottuminen lapsen isän sukuun vaatii miniän ja anopin toimivan ystävyysuhteen. (Ijäs 2004, 42-43.)

Isovanhemman ja vanhemman suhde on herkkä ja erityisen altis ristiriidoille. Isovanhemmat saattavat puuttua lastensa kasvatustapoihin ja jopa ”omia” lastenlasten kasvatustapoihin itselleen. Isovanhemmat saattavat kokea, että he osaavat kasvattaa lapset paremmin kuin lasten omat vanhemmat. Todellisuudessa tulisi kuitenkin olla niin, että vanhemmat kasvattavat ja isovanhemmat kuuntelevat. (Kumpula 2010, 75.) Isovanhemmilla löytyy kuitenkin iän tuomaa varmuutta ja itseluottamusta myös lastenkasvatukseen, joka vanhempien olisi hyvä tunnustaa. Vanhemmat saattavat tiedostamattaan tuntea kateutta isovanhempien ja lastenlasten välisestä hyvästä vuorovaikutuksesta. Kaikkien olisi hyvä muistaa, että lapsella ei voi olla liikaa rakkautta ympärillään. (Dieckmann 2002, 29, 54.)

Isovanhempien ja vanhempien suhdetta koettelee kahden eri talouden ja henkisen tasa-painon löytyminen sekä näiden kahden talouden etäisyyden säätely. Tämän etäisyyden säätelyn kulmakiveksi nousee se, mitä kukin pitää liiallisena tunkeiluna tai liian pitkänä välimatkana. Usein tämä tasapainottelu menee niin, että vanhemmat tuntevat isovanhempien tuppautuvan liikaa ja isovanhemmat puolestaan tuntevat, että välimatka lapsenlapsiin ja tapaamiskertojen välinen aika on aina liian pitkä. Joskus etäisyyden säätely menee niin, että vanhemmat hyödyntävät isovanhempien apua liiaksi ja isovanhemmat väsyvät jatkuvaan lastenhoitoon. (Rotkirch & Fågel 2010, 34, 40-41.) Isovanhemmissa on tässä eroja: jotkut ovat aina laukku pakattuna ja valmiina auttamaan, kun jotkut auttavat silloin kuin heille sopii, jos silloinkaan (Ijäs 2004, 57-58).

Suhdetta lapsenlapsen rajaa erityisesti se, miten isovanhemmat ja vävy tai miniä tulevat toimeen. Suhdetta miniä ja vävykokelaisiin leimaa jo se, miten uusi perheenjäsenkokelas on aikoinaan otettu vastaan. Miniä- tai vävykokelas on herkkä huomaamaan vanhempien reaktiot ja asenteet häntä kohtaan ja jo ensimmäisessä tapaamisessa saateen määrittää anoppi- tai appisuhteen tulevaisuus. Alkuvaiheessa tapahtuneet loukkaukset seuraavat suhteessa pitkälle ja suhdetta saattaa olla vaikeaa korjata tai rakentaa sen jälkeen toimivaksi. (Ijäs 2006, 46.) Jos esimerkiksi anoppi ja miniä eivät tule toimeen tai jos suhde on jännitteinen, se määrittelee ratkaisevasti myös isovanhempien ja lastenlasten suhdetta (Ijäs 2004, 41).

Vävyihin ja miniöihin tutustumisen lisäksi isovanhemmat tutustuvat myös heidän sukuunsa. Parhaimmassa tapauksessa näiden suhteiden luominen johtaa hyviin ja lämpiimiin uusiin sukulaisuussuhteisiin. Joskus nämä suhteet kuitenkin johtavat kilpailuun ja kateuteen. Uusista isovanhemmista saattaa tulla toistensa kilpailijoita niin lapsenlapsen kanssa vietetyn ajan kuin rahallisen tukemisen suhteen. Vävyin tai miniä suku voi olla kaikinpuolin ”parempi suku”, jossa on esimerkiksi enemmän rahaa ja mainetta. Kateuden aiheuttama pahan puhuminen ja vierastamisen kulttuuri voi romuttaa nämä ihmis-suhteet. (Ijäs 2006, 46.) Aiemmin mainittu äitiketju saattaa myös aiheuttaa kateutta isovanhempien välille, sillä äidinäidin ja äidinisän merkitys saattaa korostua erityisesti lastenlasten ollessa pieniä. Sukujen välinen kilpailu aiheuttaa jännitettä myös lastenlasten vanhemmille puolisoina ja puolisoitten välisten ristiriitojen kautta kyräily vaikuttaa myös lastenlapsiin. Isovanhempien välinen kilpailu saattaa ulkopuolisen silmissä vaikuttaa jopa lapsenomaiselta kilvoittelulta. (Ijäs 2004, 43.) Ihannetilanteessa suvut muodostavat ihmishdeverkoston, josta on kaikille iloa ja, joka tuo elämään tärkeää sisältöä (Ijäs 2006, 47).

Suomessa ihmiset tavoittelevat edelleen yhtä elinikäistä parisuhdetta. Usein suvussa on joku esikuva onnellisesta vanhasta parista, jota jo lapsena on opittu arvostamaan ja näkemään tavoiteltuna mallina. Vanhat parit itse kertovat, että pitkän parisuhteen taustalla on taito ylläpitää rakkauden tunnetta ja käydä läpi vaikeatkin elämänvaiheet yhdessä. (Vaaranen 2010, 116-117.) Isovanhempien välinen parisuhde saattaa parhaimmassa tapauksessa vahvistua lastenlasten synnyttyä. Parisuhde saa vahvistusta, kun puoliset huomaavat toisissaan uusia piirteitä pitkän yhdessä olon jälkeen. (Laru ym. 2010, 111.) Isovanhempipari saattaa vaikuttaa jopa uudelleen rakastuneelta ja isovanhemmissa voi ilmetä uutta herkkyyttä ja lämpöä, joka näkyy suhteessa lapsenlapsiin ja suhteessa omaan puolisoon. (Ijäs 2004, 34.)

Isovanhempien parisuhteessa saattaa nousta esiin uudenlaisia negatiivisiakin tunteita. Esimerkiksi mustasukkaisuus toisen isovanhemmuudesta on mahdollista. Jos lapsenlapset osoittavatkin enemmän kiinnostusta puolisoon kuin itseän isovanhempiana, se saattaa aiheuttaa mustasukkaisuutta ja ristiriitoja parisuhteeseen. On mahdollista, että parisuhteessa ilmenee vuosien takaisia ongelmia uudelleen. Pikkulapsivaiheessa eläneen perheen ristiriidat saattavat ilmaantua parisuhteeseen uudelleen, kun lapsenlapset ovat muistuttamassa näistä ruuhkavuosien haasteista. Joskus isovanhempiparit huomaavat lastensa suhteissa hyviä piirteitä, joita he haluaisivat omaan parisuhteeseensa. Tällais-

sa tilanteissa isovanhemmalta vaaditaan hyvää itsetuntoa ja kykyä kohdata sekä korjata nämä asiat parisuhteessaan puolisonsa kanssa. (Laru ym. 2010, 113-114.)

Joskus isovanhemmuudesta ei saa nauttia puolisonsa kanssa kauaa tai lainkaan. Pitkäaikaisen parisuhteen jälkeen puolison menetys joko kuoleman tai avioeron jälkeen saattaa tuntua riipaisevan kipeältä. Yhteiset suunnitellut ja kauan odotetut eläkevuodet eivät toteudukaan (Ijäs 2006, 40) ja vaarana saattaa olla, että isovanhemmuudesta tulee elämän päätarkoitus. Isovanhempi alkaa elää oman lapsen tai lapsenlapsien kautta. Haastavaa on, miten rajata oma ja aikuisten lastensa elämä erilleen toisistaan. (Laru ym. 2010, 113.) Isovanhemman tulee pohtia suhdetta itseensä ja omaan elämäänsä tarkemmin. Yksin jäädessään isovanhemman tulisi jättää jäähyväiset puolisonsa kanssa yhdessä luoduille toiveille ja unelmille sekä ottaa uusi elämänvaihe vastaan ja antaa mahdollisuus myös uudelle parisuhteelle. (Ijäs 2006, 41.)

Isovanhemmaksi tullessa alkaa usein pohtia omaa vanhemmuuttaan ja kasvattajuuttaan. Isovanhemman aikuisella lapsella saattaa olla lapsuudessaan puutteellisia kokemuksia hoidosta ja huolenpidosta ja tällaiset asiat voivat hiertää isovanhemman ja vanhemman suhdetta. Menneiden pohtiminen ja niihin jumiutuminen herättää katkeruutta mutta isovanhemmaksi tulo antaa mahdollisuuden korjata ja korvata menneitä omalle lapselleen lapsenlapsen kautta. Isovanhempana voi todentaa omalle vanhemmaksi tulleelle lapselleen arvostustaan heitä kohtaan ja näin tarjota korjaavia kokemuksia omalle lapselleen. (Kumpula 2010, 79.)

Lapsuuden muistot nousevat pintaan usein silloin, kun tulee itse vanhemmaksi. Muistot kuritusväkivallasta saattavat tulla isovanhemman ja vanhemman väliin, koska vanhemmat pelkäävät isovanhempien toistavan vanhoja kasvatustapojaan lapsenlapsiin. Kaikilla on mahdollisuus muutokseen ja isovanhemman ja vanhemman pitäisi avata keskustelu tasavertaisina aikuisina vanhoista mieltä painavista asioista. Anteeksi pyytäminen ja keskeneräisten asioiden läpikäynti hyödyttää kaikkia. Keskustelun pohjaksi on hyvä asettaa tulevien sukupolvien hyvinvointi ja terveen kasvatustavan tarjoaminen jälkipolville. (Laru ym. 2010 115.)

3 LAPSIPERHEEN EROAMINEN JA IHMISSUHTEET

Suomi on yhteiskuntana eroamisten käsittelyissä vielä lapsen kengissä. Myöskään yksilöinä emme ole vielä valmiita kohtaamaan laajasti levinneiden ero-ongelmien haasteita erityisesti lasten elämässä. (Koiso-Kanttila 2009, 27.) Sukuun ja perheeseen kuuluminen tukee ihmisen identiteettiä ja sen kasvua. Ilman perhettä ja sukua ihmiset olisivat irrallisia, eikä ihmisten elämässä näkyisi jatkumon tuomaa varmuutta. Lapsi ymmärtää oman arvonsa ja merkittävyytensä suhteessa perheeseen, sukulaisiinsa sekä laajempaan ihmissuhdepiiriin. (Ijäs 2006, 60; Dieckmann 2002, 29, 78-79.) Ero koskettaa aina kokonaista lähipiiriä ihmisen elämässä, eikä sen vaikutusta ihmisten elämässä tule vähätellä, vaikka lähipiiriläisten elämät eivät muutukaan niin kuin eroavan perheen. Eroamisessa koettavaa surua on verrattu myös omaisen kuoleman aiheuttamaan suruun, joka on pahimmillaan hyvin traumaattinen kokemus. (Castrén 2009b, 32.) Jos aikuiset selviytyvät eron tuomista haasteista, selviytyvät myös lapset (Kiianmaa 2008, 112). Tässä selviytymisen tukemisessa isovanhemmat ovat tärkeässä asemassa. Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde eron jälkeen on jäsenelty kuviossa 4.

3.1 Eroaminen Suomessa ja muualla

Avioerot alkoivat lisääntyä vuoden 1988 avioliittolain uudistuksen myötä, kun eroamisesta tehtiin pareille helpompaa asumuseron poiston myötä. Nykyään avioeron saa harkinta-ajan tai kahden vuoden erillään asumisen jälkeen ilman syiden selvittämistä. Avioerojen ja eroamisen lisääntymiseen on vaikuttanut kristillisen avioliitonäkemyksen väheneminen. Kaupungistumisen ja yksilöitymisen myötä sosiaaliset suhteet ja verkostot ovat ohentuneet, eikä niistä ole avioliitolle tukea niin suuressa määrin kuin aiemmin. Suhtautuminen naisten asemaan ja eroamiseen on ylipäänsä muuttunut myönteisemmäksi, joka jo helpottaa eroamista. (Riutta 2004, 6; Tapola-Haapala, Karvinen-Niinikoski & Kääriäinen 2012, 103.) Suhtautuminen avioliittoon ja parisuhteeseen ylipäänsä on muuttunut. Nykyään painotetaan enemmän emotionaalista puolta, eikä avioliittojen taustalla ole niinkään taloudellista näkökulmaa. Nykyään naiset eivät ole enää riippuvaisia miehistä taloudellisesti, joten eroaminen on siltäkin kannalta helpompaa. (Avomaa 2008, 13.)

Avioeroja on tullut viimeisen kymmenen vuoden ajan 13 000-14 000 vuosittain. Vuoden 2012 lukujen mukaan avioliittojen määrä on pienessä kasvussa ja avioerojen määrä laskussa. (Tilastokeskus 2013.) Jos avioeron ottavien lisäksi lasketaan mukaan lapset, isovanhemmat, sisarukset ja kaikki avoliitosta eronneet, erot koskettavat vuosittain yli 100 000 ihmistä. Todennäköisimmin eroavat 1990-luvulla ja sen jälkeen liiton solmineet parit. Avioliitosta eroava nainen on noin 40-vuotias ja mies noin 43-vuotias. Avioliittovuosia on takana keskimäärin 12 vuotta, jolloin lapset ovat melko nuoria. Avioeron vireille laittaa useammin nainen kuin mies. (Avomaa 2008, 11-12.)

Suomi on avioerotilastoissa huipulla. Euroopan maista vain Espanjassa, Belgiassa ja Ruotsissa on korkeammat avioeroluvut. Näissä maissa on todennäköisempää, että liitosta erotaan kuin että siinä pysytään. (Avomaa 2008, 11.) 1970- ja 1980-lukujen aikana Suomessa ja useissa Euroopan ja läntisen maailman maissa yhteishuoltajuudesta tuli tavoiteltu ja hyväksytty tapa. Vielä 1950- ja 1960-luvulla Suomessa lähes poikkeuksetta toinen vanhemmista ja tämän koko suku katosi lasten elämästä. (Castrén 2009b, 92, 145.)

3.2 Eron vaikutus vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin

Neuvokeskuksen projektijohtaja Heikki Koiso-Kanttilan (2009, 26) mukaan lapsiperheen erokriisin keskellä vanhemmat eivät useinkaan näe eron vaikutuksia lapseen vaikka haluaisivatkin. Erotilanne on vanhemmalle kuormittava ja vanhempien tulisi muistaa ensin oman hyvinvointinsa takaaminen. Ensin on pelastettava itsensä, jotta voi pelastaa muut. (Koiso-Kanttila 2009, 26.) Parin olisi hyvä suunnitella eroa yhdessä ja muistaa yhteinen vastuu lapsista, hyvä vuorovaikutus ja toisen vanhemmuuden tukeminen ja arvostaminen (Malinen & Larkela 2011, 14). Lastensuojelun Keskusliiton projektisihteeri Ilona Kokon sanoin (2009, 103): ”Vanhemmuus ei pääty eroon.”

Yhteistä vanhemmuutta tukee se, että eropäätös tehdään yhteistyössä ja lapsille kertominenkin hoidetaan yhteisesti tai sovitusti. Lapset aistivat usein eron tulon perheen ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa jo kauan ennen vanhempien varsinaista eropäätöstä. Erosta kertominen pitäisi tehdä lapsen ikätason mukaisesti. Vanhempien on hyvä kertoa lapsille, että he ovat eroamassa tai harkitsemassa sitä. Lapsille on hyvä mainita syy erolle ja korostaa sitä, että syy ei missään nimessä ole lasten. Lapsille pitäisi

myös sanoittaa, ettei heidän ole mahdollista tehdä eroon liittyviä päätöksiä, vaan vanhemmat päättävät niistä keskenään. Lapsille tulee myös kertoa, että heiltä ei vaadita puolen valitsemista, vaan lapsilla on oikeus rakastaa molempia vanhempia yhtä paljon. Vanhempien tulee tähdentää, että rakkaus ja suhde lapsiin säilyvät tästä eteenpäin. Myös sen sanominen ääneen, että vanhemmat kertovat lopullisista päätöksistään sitten kun ne on tehty, on tärkeää. Lapsille tulee antaa aikaa kysellä ja surra perheen eroamisesta. (Pettilä & Yli-Marttila 1999, 43-44; Taskinen 2001, 13.) Lastenpsykiatri Jari Sinkkonen mukaan (2005, 134) tilanteessa, jossa vanhempien oma jaksaminen ei riitä tukemaan lasta erotilanteessa, on välttämätöntä, että lapsille etsitään tueksi muita lähiomaisia.

Lastensuojelun Keskusliiton Neuvo-projektissa (2005-2009) toteutetuissa eronneiden vanhempien vertaistukiryhmissä tavoitteiksi asetettiin molempien vanhempien pysyminen lasten elämässä ja molempien vastuu lasten asioista päätettäessä. Erossa vanhemmille suurena haasteena on, miten nähdä tulevassa entisessä puoliossa myös hyviä korvaamattoman vanhemman piirteitä. Vanhempien tulisi hahmottaa päätöksenteossa ajan vaikutus ja välttää hätäisesti tehtyjä päätöksiä koskien lasten asioita. Vaikka kriisin keskellä asiat tuntuvat usein suurilta ja ylitsepääsemättömiltä, voivat ne vuosien saatossa näyttäytyvä vähäpätöisinä ja turhina ristiriitojen aiheuttajina. (Mykkänen-Hänninen 2009, 65.)

Perheen eroaminen on usein hyvin pitkäkestoinen, jopa läpi elämän kestävä prosessi. Myös tavalla, jolla vanhemmat eroavat, on vaikutusta pitkälle tulevaisuuteen. Eron kokenut lapsi kantaa jälkeä erosta koko elämänsä ajan. Kauaskantoisia vaikutuksia erosta jää erityisesti silloin, kun ero on ollut riittävä ja ristiriidat ovat jääneet selvittämättä. (Koiso-Kanttila 2009, 26.) Toisaalta erokokemus saattaa olla lapselle tai nuorelle kasvun paikka ja kokemuksesta voi haavoittavan kokemuksen sijaan tulla lasta rakentava kokemus (Sinkkonen 2005, 133). Hyvin hoidettu ero tuo koko perheelle oppia menetysten kestämisestä ja työstämisestä. Lapsille ero opettaa paljon myös parisuhteessa elämisestä ja suhteen ylläpitämisestä. Parhaimmillaan rakentavana kokemuksena ero on aihe, josta saa ja pitääkin puhua avoimesti. (Kiianmaa 2008, 93.)

Lapsi on erossa aina jätetty osapuoli, eikä hänellä ole oikeutta päättää eroon liittyvistä asioista. Lapsen tulee sopeutua siihen, mitä vanhemmat hänelle antavat ja päättävät hänen puolestaan. Täytyy kuitenkin muistaa, että jokainen vanhempi toivoo omalle lapsel-

leen eheää ja hyvää lapsuutta, eikä hyvin toteutettu ero pilaa onnellista lapsuutta. Aikuisina lapset ovat usein sitä mieltä, että vanhempien heille antamista kasvattavista elämäkokemuksista on lähinnä hyötyä. Lapsuudessa koetut vastoinkäymiset tekevät ihmisestä parhaimmillaan vahvemman ja lähimmäistään kunnioittavan. (Kiiänmaa 2008, 143-144.)

3.3 Kestävät sukulaisuussuhteet tukemassa perhettä

Risto Karttunen toteaa väitöskirjassaan Isän ja äidin välissä (2010, 80), että perheen eroamisessa lapsi menettää yleensä toisen vanhemman jokapäiväisestä elämästään. Tämän vuoksi lapsen elämässä tulisi säilyä joitakin muuttumattomia ihmissuhteita, joihin turvautua. (Karttunen 2010, 80.) Usein läheisin ihmissuhdeverkosto lapsella muodostuu sukulaisista. Suomalaiset ovatkin poikkeuksellisen sukurakas kansa ja sukulaisuusverkosto on tärkeä myönteisten ihmissuhteiden lähde ihmiselle. (Taipale 2002, 94-95.) Elämän pitkäaikaisimpia ihmissuhteita ovat sisarus- ja serkkusuhteet, koska he kuuluvat samaan sukupolveen. Nämä suhteet saattavat olla jopa 80 vuotta kestäviä. (Ijäs 2006, 70.) Eroissa lasten kokemia menetyksiä tulisi pyrkiä välttämään, sillä monesti lapsi miettii tulevaisuutta ja pelkää uusia menetyksiä (Karttunen 2010, 80).

Lasten ihmissuhteiden ylläpidosta vastaavat lasten lisäksi suurelta osin lasten vanhemmat. Kun vanhempi yrittää eron jälkeen eheyttää minäkuvaansa ja irtautua vanhasta, on vanhojen entiseen puolisoon liittyvien ihmissuhteiden ylläpito raskasta. Vanhoista avio-
liiton kautta tulleista ihmissuhteista irtautuminen olisi usein helpompaa vanhemman itsensä kannalta mutta ongelmallista lapsen näkökulmasta. Nykykäsityksen mukaan lapsella on oikeus eheään perhesuhteiden piiriin, joka ei muutu vanhempien parisuhteiden tahdissa, vaan yhteys säilytetään kaikkiin sukulaisiin riippumatta siitä, kuinka monen eri kotitalouteen nämä suhteet ulottuvat. (Castrén 2009a, 29-30.)

Ihminen tottuu pitämään sukulaisina niitä ihmisiä, joita lapsena on pitänyt sukulaisinaan. Jos pienet lapset erotetaan sukulaisista tai muista läheisistä, on vieraantumisen ja unohtamisen riski suuri. Vanhempien olisi hyvä muistaa, että erotessaan, entisen puolison sukulaisista tulee hänelle entisiä sukulaisia, mutta lapselle he säilyvät edelleen sukulaisina. Vanhemman ponnistelujen arvo kestävien ihmissuhteiden ylläpitämiseksi näkyy lasten elämässä kannattelevana ihmissuhdeverkostona, joka muodostuu parhaimmillaan molempien vanhempien sukulaisista. (Castrén 2009b, 46, 109, 117.)

Vanhemman ponnistelujen lisäksi sukulaiset ovat vastuussa siitä, että lapsella säilyy pysyvä ihmissuhteiden verkosto. Koska ero koskettaa aina suurempaa yhteisöä kuin perhe, on erojen negatiivisten vaikutusten minimoiminen ihmissuhteissa koko yhteisön tehtävä. (Castrén 2009a, 33.) Vaikka ihmissuhteiden ylläpito onkin usein aikuisten vastuulla, on lapsenkin opeteltava uusia keinoja, miten ylläpitää suhteita sukulaisiin ja vanhempaan, jota ei enää välttämättä näe niin usein (Hämäläinen, Kääriäinen & Pölkki 2012, 11).

3.4 Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde eron jälkeen

Isovanhempi-lapsenlapsisuhde on parhaimmillaan onnellinen ja elämässä tukea antava suhde molemmille osapuolille. Suhteen hoitaminen vaatii aikaa ja yhteydenpidon murtavuus vaalii hyvää vuorovaikutusta ja lämpimän suhteen kehitystä. (Ijäs 2006, 49.) Kirjailija Marja-Liisa Dieckmannin mukaan (2002, 12): ”Side isovanhemmasta lapsenlapsen on ihmisten välisen kanssakäymisen lujimpia ja kestävimpiä.” Jatkuva ja turvallinen ihmissuhde on lapselle kriisitilanteessa kunnan arvoinen. Isovanhempia pidetään lastenlasten oikeutena ja myös isovanhempien velvollisuutena lastenlasta kohtaan. Isovanhemmuudesta ei ole varsinaisesti laadittu mitään oikeuksien tai velvollisuuksien kokonaisuutta, mutta useimmiten niitä rajaavat suvussa kulkeneet isovanhemmuuden perinteet ja sukupolvien ketjut. (Ijäs 2004, 48, 77-78.)

Suomen lainsäädännössä ei ole mainintaa isovanhempien oikeuksista erotilanteessa (Broberg 2010, 76). Englanninkielisissä maissa isovanhemmilla on usein eron jälkeen lastenlasten tapaamisoikeus ja siellä riidelläänkin tapaamisoikeusasioissa nykyään oikeudessa asti. Riitojen sovittelua ei kuitenkaan toivottaisi Suomeen, vaikka isovanhemmilla olisikin hyvä olla lakisääteisiä oikeuksia. Tärkeintä olisi, että kaikissa vanhempien ja isovanhempien välisissä riidoissa pidettäisiin kuitenkin aina etusijalla lapsen etu ja oikeudet kestäviin ihmissuhteisiin. (Rotkirch & Fågel 2010, 51.)

Isovanhemmat ovat avioeron tullessa lapsenlapselle usein läheisimpiä heti omien vanhempien jälkeen. Vanhempien käsitellessä keskinäisiä suhteitaan, on tavallista, että lapset jäävät perheessä yksin, pahimmassa tapauksessa he ottavat vanhemman roolin. Mummola voi olla lapsenlapselle toinen koti, jossa lapsi saa olla lapsi ja selviytyä omista eron tuomista haasteistaan. Isovanhemmilla on usein kuva, ettei lapselta saisi kysellä

mitään eron liittyvää, vaikka oma huoli on jopa liian suuri kannettavaksi isovanhemmallekin. Kyselyä pidetään yleisesti uteluna. Isovanhemmat ajattelevat usein eron sattuessa vain sitä, miten lapset ja lapsenlapset voivat. Usein isoäidit kärsivät esimerkiksi yöunien menettämisestä tai painajaisista. (Dieckmann 2002, 170-171.) Isovanhemmat saattavat eron tullessa myös joutua rooliin, jossa lapsenlapset purkavat pahanolonsa vanhempien sijaan heihin (Ijäs 2004, 62).

Pahimmassa tapauksessa avioeron myötä saattaa tulla eromummoutta. Eron jälkeen isovanhemmilla saattaa olla entistä vaikeampaa selvittää, milloin heidän olisi mahdollista nähdä lastenlapsiaan ja vähitellen suhteen ylläpito saattaa jäädä kokonaan. On myös mahdollista, että vanhempien ja isovanhempien suhde katkeaa kokonaan ja aiheuttaa samalla myös lapsenlapsen ja isovanhemman välirikon. Jos eron syyt eivät koskaan tule selviksi ja jäävät kaihtamaan vanhempien ja isovanhempien välisiin ihmissuhteisiin, on mahdollista, etteivät vanhemmat halua isovanhempien tapaavan lapsenlapsia ollenkaan. On tietysti myös mahdollista, että suhteet voivat mennä poikki ilman eroakin. (Rotkirch & Fågel 2010, 47-49.) Kahden sukupolven ristiriitojen selvittämiseksi ei varsinaisesti ole mitään palvelua tai paikkaa. Kyseessä ovat kuitenkin lapsille ja lapsenlapsille sekä isovanhemmille elintärkeitä suhteita, eikä niitä sopisi sivuuttaa tai unohtaa. (Ijäs 2004, 41.)

Isovanhemman ja lapsenlapsen suhde on kytköksissä siihen, tuleeko vanhemmalle uusi puoliso jossain vaiheessa mukaan perheeseen. Jos esimerkiksi lapsen kanssa saman katon alle muuttaa isäpuoli, on hyvin todennäköistä, että suhteen ylläpito biologisen isän vanhempiin vähenee. Isovanhemmuussuhteita määrittää paljon, että onko isovanhempiajattelussa pohjana lapsilähtöisyys, jolloin halutaan tukea erityisesti lapsen suhdetta biologisiin isovanhempiin, vai uusperheen parisuhde, jolloin tuetaan suhdetta uuden puolison sukulaisiin ja uusisovanhemmuutta syntyy. (Broberg 2010, 76.)

Menettämisen ja haasteiden lisäksi isovanhemmat saattavat saada kokea eron myötä uusisovanhemmuuden. Uusisovanhemmuus taas tuo sinällään myös uusia haasteita mutta toisaalta arvokkaita uusia ihmissuhteita. Kun isovanhempien lapset aloittavat uuden parisuhteen, olisi hyvä, että he osaisivat isovanhempina suhtautua uusiin lapsenlapsiin luontevasti (Söderling 2010, 129). Uusmummous ja -vaarius vaativat isovanhemmilta uutta ymmärtämystä ja joustoa monimutkaisiin perhesuhteisiin. Isovanhemmat pitävät usein omina lapsenlapsinaan myös niitä lapsia, jotka eivät biologisesti olekaan heidän

lapsenlapsiaan. (Malinen & Larkela 2011, 33.) Isovanhemmat, joilla on biologisia lapsenlapsia ja uusperheen tuomia lapsenlapsia, kantavat huolta siitä, että he kohtelisivat kaikki lapsenlapsia tasa-arvoisesti (Broberg 2010, 76.)

Isovanhemman on hyvä pitää huolta myös omasta jaksamisestaan lapsensa erotessa. Etenkin, jos isovanhemmat kokevat olevansa osasyllisiä eroon (Kiiänmaa 2008, 36), voi ahdistus ja syyllisyys kasvaa niin suureksi, ettei heistä ole lastensa ja lastenlastensa tukijoiksi. Isovanhemmat haluavat antaa kaikkensa lapsilleen ja harvoin tuovat omaa huoltaan ja ongelmiaan lastensa tietoon erokriisin aikana. Tällöin on hyvä, että isovanhemmat hakevat itselleen erillistä tukea ja apua. (Ijäs 2004, 52.) Kun isovanhemman oma jaksaminen on vähissä, hän ei välttämättä ota huomioon omaa asennoitumistaan eroon esimerkiksi lastenlasten läsnäollessa ja pahimmassa tapauksessa tämä saattaa olla lapsenlapselle haavoittava kokemus (Kraav, Rootalu, Läänesaar & Kasearu 2012, 89). Lapsi alkaa helposti välttää tilanteita ja ihmissuhteita, joissa hänen isänsä tai äitinsä asetetaan huonoon valoon (Castrén 2009a, 31).

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄ

Tutkimuskysymykset ovat muodostettu yhdessä opinnäytetyön työelämätaho MLL Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen työntekijöiden kanssa. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkimusmenetelmänä on käytetty ryhmäkeskustelua, jonka tavoitteena on olla tutkimuksellinen keskusteluympäristö sekä vertaistuellinen ryhmä lapsensa eron kokeneille isovanhemmille. Lapsensa eron kokeneiden isovanhempien ryhmäkeskustelut toteutettiin Lapsi ja ero -hankkeen eroperheiden kohtaamispaikassa Laivapuiston perhetalolla. Ryhmäkeskustelut nauhoitettiin, jotta aineistona voidaan käyttää mahdollisimman alkuperäisiä keskusteluja. Ryhmäkeskustelutilanteiden teemat (ks. Liite 3) valittiin opinnäytetyön tavoitteiden ja tutkimuskysymysten perusteella. Lisäksi jokaisella kerralla osallistujilta pyydettiin suullista palautetta ja viimeisellä kerralla pidettiin laajempi palautekeskustelu, jossa kysyttiin keskusteluihin liittyvän palautteen lisäksi toiveita ja kehitysideoita hankkeen järjestämisen toiminnan suhteen.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset ovat muotoutuneet pitkän ajan kuluessa. Aluksi näkökulma eroon ja isovanhemmukseen oli lapsien tukeminen. Todennäköisesti tutkimuskysymykset vastaavat myös isovanhemman lapsen ja lapsenlapsen tuen tarpeeseen mutta lapsen näkökulman sijaan isovanhemman näkökulmasta: miten isovanhempi voi tukea omaa lastaan tai lastenlastaan? Varsinaisilla tutkimuskysymyksillä avataan isovanhempien kokemusta lapsensa erosta sekä isovanhempien tuen tarvetta lapsen erossa. Vastauksia tutkimuskysymykseen tulee kirjallisista lähteistä sekä isovanhempien keskusteluryhmän keskusteluista.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia rooleja isovanhemmalla eroissa on ja mitkä roolit korostuvat?
2. Minkälaiseksi isovanhempi kokee ihmissuhteensa lapsensa erotilanteessa?
 - suhde omaan lapseen
 - suhde lapsenlapseen

- suhde lapsen puolisoon
- suhde lapsen puolison vanhempiin
- suhde omaan puolisoon
- suhde itseen

3. Millaista tukea isovanhemmat haluaisivat itselleen lapsensa eron aikana?

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä tavoite on ryhmän kanssa keskustella isovanhemmuuden rooleista, jotka teoriaosuudessa on muotoiltu. Näiden roolien pohjalta pohditaan, miten roolit ovat eron aikana ja sen jälkeen muuttuneet ja millaisia rooleja on mahdollisesti tullut eron vuoksi lisää. Tavoite on muodostaa isovanhemmuuden roolikartta, josta näkyy roolien muutokset eron jälkeen. Toisessa tutkimuskysymyksessämme tavoitteena on avata isovanhempien ihmissuhteita lapsen eron jälkeen. Viimeinen kysymys keskittyy isovanhempien omaan jaksamiseen ja tuen tarpeeseen erotilanteessa. Tavoite on selvittää millaista tukea isovanhemmat ovat saaneet ja millaista tukea he toivoisivat tai tarvitsisivat vielä lisää.

4.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyön tavoitteena ei ole löytää yleistettävää tilastollista pätevyyttä isovanhemmuudesta lapsiperheen erossa, vaan tuottaa kokemukseen perustuvaa tietoa luonnollisessa keskusteluympäristössä. Tämän vuoksi opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi on valittu kvalitatiivinen tutkimusote kvantitatiivisen tutkimusotteen sijaan. Opinnäytetyön tarkoitukseen sopii osallistava tutkimusote, jossa tutkittavat itse toimivat aktiivisina tiedon tuottajina. Osallistavassa tutkimusotteessa arvostetaan ihmisten kokemustietoa ja perustana on ajatus siitä, että vuorovaikutus laajentaa ajattelua. Ryhmän ohjaajat ovat osallistavan tutkimusotteen mukaisesti oppimassa aiheesta ryhmän kokemuksen kautta, eivät opettamassa tai kehittämässä toimintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 82-83.) Opinnäytetyön tavoitteena on saada aiheista useampia näkökulmia, joita keskustelujen kautta isovanhemmilta nousee. Tutkimusmenetelmäksi valittu ryhmäkeskustelumenetelmä tuo asioiden eri puolet näkyville ryhmänä keskustelemisen ja asioiden punnitsemisen kautta.

Ryhmäkeskustelun valinta tutkimusmenetelmäksi oli luonnollinen, koska tavoitteena on MLL:n Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen tarpeiden mukaan tarjota vertaistuellinen mutta samalla tutkimuksellinen ympäristö. Ryhmäkeskustelu oli osuvampi ryhmähaastattelun sijaan, koska ryhmähaastattelussa on kyse tavallaan yksilöhaastatteluista, jotka suoritetaan ryhmätilanteessa. Tällöin vuorovaikutus on haastattelijan ja haastateltavan eikä ryhmän jäsenten välillä. Haastattelussa haastattelijalla on vuorovaikutuskontrolli itsellään, eikä hän rohkaise haastateltavia keskinäiseen keskusteluun aiheesta. (Valtonen 2005, 223-224.) Keskustelu menetelmänä on vapaampi ja antaa tilan omien tunteuksien purkamiselle paremmin kuin haastattelu ympäristö.

4.3 Vertaistuellinen ryhmäkeskustelu

Ryhmäkeskustelu tiedonkeruumenetelmänä on vapaamuotoinen keskustelutilaisuus, johon on kutsuttu joukko ihmisiä keskustelemaan tietyistä aiheista. Keskustelussa keskeistä on roolin vetäjän eli fasilitaattorin rooli ja läsnäolo. Ryhmän alussa on usein jännitteinen tunnelma, jossa kukin arvioi toisia keskustelukumppaneina. Keskustelijoilla on usein tunne, etteivät he tiedä mitä heiltä odotetaan ja heillä on tietynlaisia odotuksia ryhmän kulusta. Alun epävarmuuden vuoksi ohjaajat ottavat johtavamman roolin ja keskeistä on muodostaa oikeanlainen aloituspuheenvuoro, jossa motivoidaan keskustelijoita ja osoitetaan kiitosta ja arvostusta heitä kohtaan. Alun epävarmuutta voi purkaa lisäksi aloitus- ja esittelykierroksilla sekä tarjoilulla. Fasilitaattorin aloituksen mukaan määräytyy koko ryhmän tapa keskustella. Ryhmän alussa tuodaan esiin ryhmän säännöt ja ryhmän keskeiset tavoitteet. (Valtonen 2005, 223-224, 231-232, 234.) Morganin (1988, 22) mukaan ryhmäkeskustelussa toivottavaa olisi alusta lähtien pyrkiä arkiseen ja vilkkaaseen keskustelutyylisiin (Valtonen 2005, 232).

Ryhmän vetäjillä eli fasilitaattoreilla on vastuu oikeanlaisen ilmapiirin luomisesta, keskustelun ohjaamisesta tavoitteiden mukaisesti sekä rohkaista osallistujia keskinäiseen vuorovaikutukseen. Fasilitaattorit eivät osallistu aktiivisesti keskusteluun, vaan tarjoavat tarkoituksenmukaisia teemoja osallistujien keskenään keskusteltaviksi. (Valtonen 2005, 224.) Keskusteluun kannustamalla annetaan mahdollisuus uusien näkökulmien nousemiseen keskusteluista. Vetäjinä ohjaavat tarvittaessa keskustelua takaisin suunniteltuihin teemoihin, jos keskustelu kulkeutuu liiaksi niiden ulkopuolelle.

Fasilitaattorien roolissa keskeistä on kysymysten asettelu. Avoimilla ja rohkaisevilla lisäkysymyksillä on merkittävä rooli kerronnallisen tiedon saamisen kannalta. Vetäjältä odotetaan kuuntelua, vastausta ja hyväksyntää ryhmäläisten kerrontaan ja siksi vetäjien on hyvä tiedostaa niin verbaalisen kuin nonverbaalisen viestinnän merkitys. Kuuntelun ja jatkokysymysten vaikutusta keskustelun kulkuun ei voi liikaa painottaa. Kuuntelu on keskustelun avain. Lisäksi keskustelun syntymistä voi helpottaa virikemateriaalilla, joka tukee keskustelun herättelyä ja syntymistä. (Valtonen 2005, 235, 238.)

Ryhmäkeskustelun haasteena on erityisesti se, miten kaikki ryhmäläiset saadaan tasa-vertaisina mukaan keskusteluun. Ohjaajien kysymyksillä saattaa olla keskustelun syntymisen sijaan hiljaisuus, joka pysäyttää vuorovaikutuksen. Jos vetäjät ottavat liian vahvan roolin kysyjinä, saattaa keskustelusta muodostua haastattelu. Myös ryhmäläiset voivat ottaa haastattelijan roolin kyseenalaistaen vetäjien kysymysten ja teemojen merkityksellisyyden. Vaarana vetäjien rajatessa keskustelua ja lisäkysymysten esittämisessä on, että vetäjät keskeyttävät hedelmällisen keskustelun, joka myöhemmin osoittautuisi aineistonanalyysin kannalta tärkeäksi. Lisäksi keskustelumenetelmässä saattaa tulla haasteeksi keskustelun ja tiedon paljous. (Valtonen 2005, 236-237.) Vertaistuellisissa ryhmissä ja ryhmäkeskustelussa ohjaajalla on samankaltaiset tehtävät ja vastuut.

Lähtökohtana vertaistuellisuudelle on ihmisen luontainen tarve liittyä muihin ihmisiin ja luoda sosiaalisia suhteita. Vertaistuen onnistumisen kannalta on merkittävää, että ihmisillä syntyy keskinäisen ymmärryksen ja yhteenkuuluvuuden tunne. Yhteenkuuluvuuden tunteen syntyminen vaatii ihmiseltä samaistumisen tunteita ja myötäelämisen kokemusta. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 11.) Kuulluksi ja kohdatuksi tuleminen on olennainen vertaistuellisuuden osa ja ilman avoimuutta ja muiden kuulemista ei myöskään itse tule kuulluksi tai kohdatuksi. (Mykkänen-Hänninen 2009, 66-67.) Ryhmäläisten henkilökohtaisten kokemusten jakaminen vaatii ryhmäläisiltä keskinäistä kunnioitusta ja muiden tarinoiden arvostamista eriävistä kokemuksista huolimatta. Samalla kun tulee muiden kuulluksi, tulee samalla kuulluksi myös itselleen, joka tukee itsetuntemuksen lisääntymistä. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 35, 76.)

Eropalveluita yleisesti on kritisoitu niiden ammattilaislähtöisyydestä ja riittämättömyydestä. Eropalveluiden tarvitsijoilla on kokemuksia siitä, että eropalveluissa ei kiinnitetä tarpeeksi huomioita ihmisen psyykkiseen puoleen. Toistaiseksi eroamista käsitellään eropalveluissa pitkälle hallinnolliselta pohjalta. Eropalvelut koetaan hajanaisiksi, liian

lyhyt kestoiseksi, väärin ajoitetuiksi sekä lisäksi niissä on suuri kuntakohtaisia eroja. Puutteellisten eropalveluiden rinnalle on nostettu vertaistuki. Vertaistuen tarjoamisella on asiakkaan kannalta suuri merkitys ja vertaistuen saaminen tukee kriisistä selviytymistä. (Koiso-Kanttila 2009, 27, 29.)

Vertaistukiryhmän kooksi suositellaan 6-10 henkilöä. Ryhmän kokoon kannattaa kiinnittää huomiota, sillä pienessä ryhmässä jokainen yksilö saa enemmän aikaa käsitellä omia asioita ryhmän kanssa yhteisesti mutta suuressa ryhmässä saattaa löytyä enemmän näkökulmia. Pienessä ryhmässä ongelmaksi voi muodostua poissaolot, jolloin ryhmän kehitys saattaa jäädä rikkonaiseksi. Lisäksi pienen ryhmän haaste saattaa olla ryhmäläisten keskinäisen ymmärryksen puuttuminen ja suhteiden toimimattomuus. Suuressa ryhmässä vertaiset voivat jäädä etäisemmiksi, eikä ryhmä välttämättä muodostu niin intiimiksi ja intensiiviseksi kuin pieni ryhmä. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 34.)

Parhaimmillaan vertaistuki voi antaa ihmiselle puuttuvan sosiaalisen tuen, jota ihminen tarvitsee kriisissä selviytymiseen. Kriisissä ihmisen luonnollinen sosiaalinen verkosto voi kaventua tai jopa kadota kokonaan. Omat sosiaaliset verkostot eivät välttämättä tarjoa ihmiselle tarpeellista kokemusten peilauspintaa eivätkä sosiaaliset verkostot näin tue ihmisen selviytymistä ja eheytyä. Vertaistuki saattaa tällaisessa tilanteessa olla oivallinen keino saada omille kokemuksille peilauspinta sekä kuulla muiden samankaltaisten kokemusten kokeneiden elämäntarinoita. Vertaistuki antaa ihmiselle parhaimmillaan mahdollisuuden uudistaa omia toimintamalleja tai saada kokonaan uusia toimintakeinoja vanhojen tilalle. Usein kriisitilanteissa ihminen joutuu kohtaamaan omia toimintatapojaan uudella tavalla huomattessaan, etteivät ne enää sovi tai auta selviytymään. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 10, 31.)

4.3.1 Ryhmän muodostuminen ja ryhmäläiset

Lapsi ja ero -hankkeen työntekijöiden kanssa sovittiin yhteisesti, että ryhmä kootaan yhdessä heidän kontaktiensa puitteissa. Kutsu (ks. Liite 1) tehtiin yhteistyössä työelämäohjaajan kanssa. Kutsuja vietiin Tampereen alueella yhdistyksille ja ikääntyneille ihmisille tarkoitettuihin palvelupisteisiin, kuten Senioripysäkille, Parisuhdepysäkille, Peurankallioon sekä Tampereen ev.lut. seurakunnille.

Ryhmäksi muodostui kolme isovanhempaa. Isovanhemmat olivat kuulleet ryhmästä Lapsi ja ero -hankkeen työntekijöiltä. Heidän lastensa eroista on puolesta vuodesta neljään vuoteen. Osalla isovanhemmista on enemmän kuin yksi lapsi ja kaikilla isovanhemmilla on useampia lapsenlapsia. Lisäksi kaikki ovat siirtyneet työelämästä jo eläkkeelle. Kaksi isovanhemmista on jäänyt leskeksi ja yksi asuu puolisonsa kanssa. Ryhmäläisille lähetettiin tiedote (ks. Liite 2) postitse heti, kun he ilmoittivat osallistuvansa ryhmään. Muutamaa päivää ennen ensimmäistä keskustelukertaa ryhmäläisille lähetettiin tervetulotekstiviestit muistutukseksi.

4.3.2 Ryhmän toteutus

Ryhmäkertojen rungot (ks. Liite 3) on suunniteltu vastaamaan opinnäytetyön tutkimuskysymyksiä. Ensimmäisellä tapaamiskerralla aloitettiin tutustumiskierroksella ja opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteiden läpikäynnillä. Lisäksi käytiin läpi ryhmän sääntöjä ja toimintaperiaatteita, esimerkiksi salassapitovelvollisuus, anonymiteetti ja keskustelujen nauhoittaminen sekä litterointi. Seuraavaksi muisteltiin omia isovanhempia mustavalkokortteja apuna käyttäen. Isovanhemmuuden roolien pohtiminen aloitettiin teoriasta poimittujen isovanhemmuuden rooleista tehtyjen korttien avulla. Ensimmäisellä kerralla keskityttiin isovanhemmuuteen ennen lapsiperheen eroa, jotta saatiin lähtökohta mahdollisille muutoksille. Lopuksi annettiin mahdollisuus toivomusten ja palautteen esittämiseksi.

Toisella kerralla keskityttiin ryhmäläisten ihmissuhteisiin ennen ja jälkeen lapsen eroamisen. Kerralla oli paikalla vain kaksi ryhmäläistä. Ryhmä aloitettiin ensimmäisen kerran läpikäynnillä muistiinpanoja apuna käyttäen. Seuraavaksi kerrottiin opinnäytetyön teorian sisältämistä ihmissuhteista. Sitten ryhmäläiset alkoivat pohtia ihmissuhteitaan ensin ennen eroa ja sitten eron jälkeen. Keskusteluissa haettiin niin positiivisia kuin negatiivisiakin muutoksia. Kerta päätettiin jälleen toiveiden ja palautteen kertomiseen.

Kolmannella ryhmäkerralla aiheena olivat isovanhemmuuden roolien muutokset lapsen eron jälkeen. Ryhmäkerta aloitettiin perinteisesti edellisen kerran läpikäynnillä ja päätettiin toiveisiin ja palautteisiin. Pohjana keskustelulle käytettiin samoja roolikortteja kuin aiemmin ja lisäksi isovanhempien kanssa tehtiin yhteistyössä konkreettisesti roolikarttaa keskustelun lomassa suurelle pahville. Neljännelle kerralle suunniteltu kysymys

isovanhempien tiedon tarpeesta käytiin läpi jo tällä kerralla, jotta kysymysten vastaukset saatettiin antaa isovanhemmille viimeisellä kerralla.

Viimeinenkin kerta aloitettiin edellisen kerran läpikäynnillä tehdyn roolikartan pohjalla. Seuraavaksi käytiin läpi, millaista tukea isovanhemmat kaipaisivat lapsensa eroproessin edetessä. Sitten käytiin voimavarakeskustelua, joiden herättelijänä olivat Elämän tärkeät -kortit. Lopuksi käytiin pidempi palautekeskustelu pohjautuen työelämätahon kanssa yhteistyössä mietittyihin kysymyksiin. Ryhmä lopetettiin kiitoksiin ja isovanhemmat saivat pienet muistot ryhmään osallistumisesta.

4.3.3 Ryhmäläisiltä saatu palaute

Ryhmään tuleminen oli helppoa. Ryhmään tulemistä helpotti myös se, että kaikki tiesivät, että ryhmässä oli vain saman kokoneita ihmisiä, jotka olivat kaikki vapaaehtoisesti tulleet ryhmään hakemaan tukea tilanteeseensa. Kaikki ryhmäläiset tiedostivat tarpeensa vertaistuelle ja kokivat, että kaikille eroperheiden isovanhemmille olisi hyvä keskustella näistä samoista aiheista. Ryhmästä kuulemisessa oli mukana epäusko siitä, että näinkin kaukaisille tuen tarvitsijoille voisi olla tämän kaltainen ryhmä tukimuotona. Ryhmäläiset pohtivat, että vertaisryhmistä tiedottaminen on heikkoa ja senkin vuoksi ryhmä jäi suunniteltua pienemmäksi.

Ryhmäläisille oli jäänyt ryhmäkerroista ”hyvä fiilinki” ja suurin positiivinen asia ryhmässä oli vertaistuen saaminen. Isovanhemmat kokivat, että omista kokemuksistaan oli kiva jutella toisten saman kokoneiden kanssa ja, että esimerkiksi roolikorttien käyttö oli helpottanut keskusteluun virittelyä. Ryhmäläiset pohtivat ryhmän kokoa ja mikä olisi sopivin määrä osanottajia tällaiseen ryhmään ja kokivat, että pienemmällä porukalla on helpompi keskustella omista vaikeista kokemuksista. Ryhmäkeskustelukertoja oli jopa kehuttu omalle perheelle ja ystäville.

4.4 Teoriaohjaava sisällönanalyysi ja sen kulku

Sisällönanalyysinä käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jossa ryhmäkeskusteluita saatu empirinen tieto liitettiin teoriaan. Varsinainen sisällönanalyysi on tehty aineis-

tolähtöisesti aineiston ehdoilla ja lopuksi tulokset liitettiin kerättyyn teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Opinnäytetyön pohjalla oleva teoria liittyy isovanhempien rooleihin ja ihmissuhteisiin, koska tietoa isovanhempien omasta tuen tarpeesta lapsen erossa ei varsinaisesti ole.

Analyysi aloitettiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aluksi päätettiin, mikä aineistossa on kiinnostavaa ja loppu rajataan pois. Seuraavassa vaiheessa, keskustelujen kirjalliseen muotoon muuttamisessa eli litteroinnissa, otettiin huomioon, että kaikkea ei välttämättä tarvitse kirjoittaa auki ja litteroinnin ulkopuolelle jätetään opinnäytetyökanalta turhat osat. Tässä vaiheessa löytyy usein uusia tutkimusideoita, jotka jätetään tämän opinnäytetyön tulosten ulkopuolelle, mutta otetaan huomioon mietittäessä jatkotutkimusideoita. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92. Litteroinnissa vältettiin liiallista tiedon poisrajaamista, jotta myöhemmin olennaisiksi osoittautuneita keskusteluosioita ei rajaudu litteroinnin aikana pois.

Litteroinnin jälkeen aineisto teemoiteltiin ja tyypiteltiin. Teemoittelussa pilkottiin ja ryhmiteltiin aineisto eri aihepiireihin, jotka tulevat tutkimuskysymyksistä ja kerätystä teoriapohjasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Keskusteluista nousseet uudet pääroolit ja alaroolit liitettiin teoriapohjana oleviin rooleihin kuviossa 3. Keskustelukerroilla on pohjana erilaiset teemat (ks. Liite 3), joiden perusteella saatu tutkimusmateriaali jaettiin teemojen alle. Tyypittelyssä pyrittiin jakamaan aineistoa tietyiksi tyypeiksi, joissa haetaan yleistystä ryhmässä keskustelluista aiheista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Esimerkiksi keskustelujen pohjalta tavoitteena oli yleistää ja tyypitellä isovanhemmuuden rooleja sekä isovanhemmuuden ihmissuhteita kuten teoriapohjassakin on tyypitelty. Tässä päästiin yhdistämään teoriaa ja empiiristä tietoa.

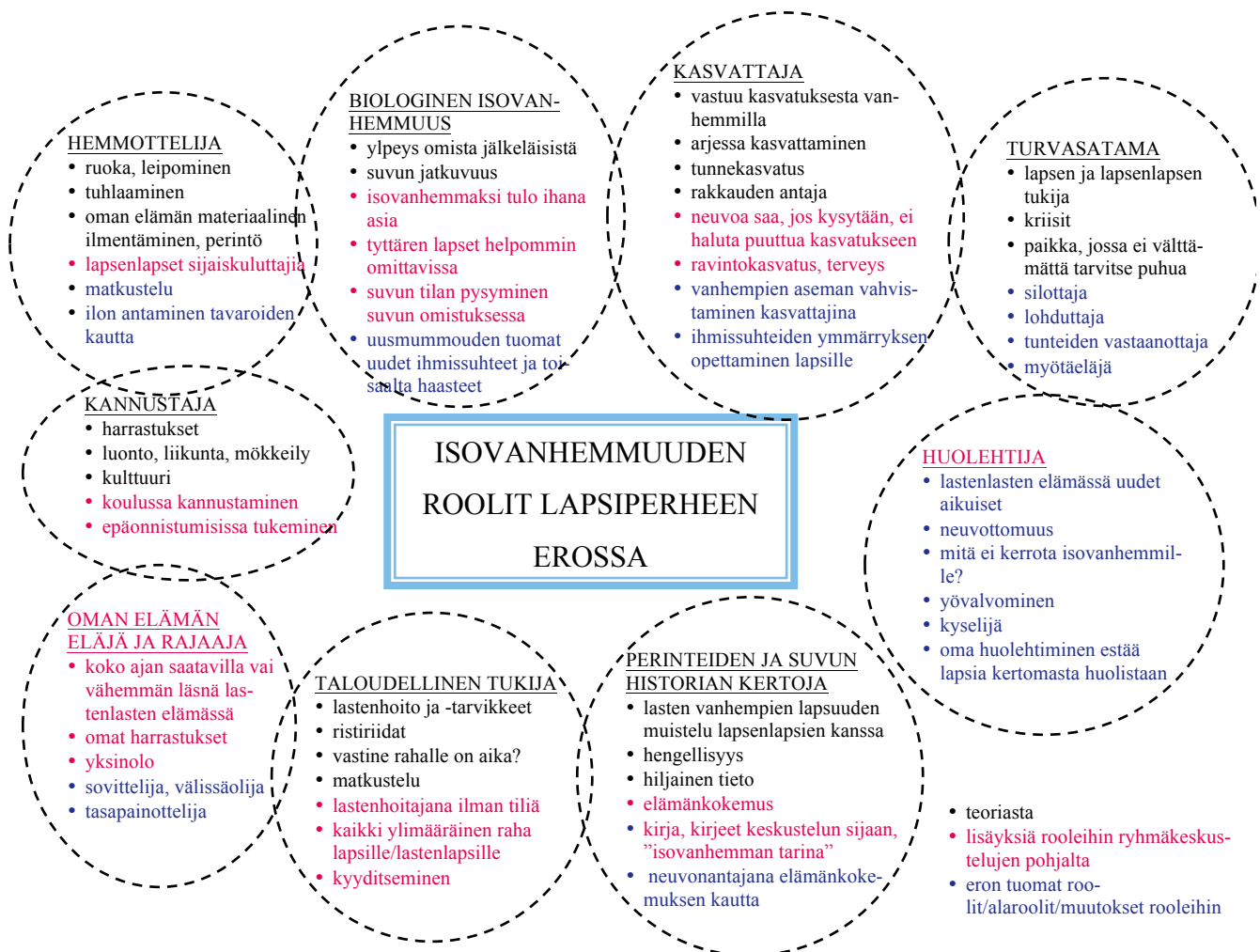
Jokainen ryhmäkerta litteroitiin lähes sanasta sanaan. Litteroinneista jätettiin tarkoituksenmukaisesti ulkopuolelle keskustelujen osioita, jotka poikkesivat selkeästi tutkimuskysymyksistä ja opinnäytetyön pohjalla olevasta teoriasta. Litteroinnissa otettiin huomioon kuitenkin se, että jotkut teorian ulkopuolella olevat asiat ovat merkityksellisiä tutkimustuloksia, kuten keskusteluissa nousseet uudet isovanhemmuuden roolit. Litterointien pohjalta tutkimustulokset teemoiteltiin tutkimuskysymysten ja ryhmäkeskustelukertojen (ks. Liite 3) mukaan isovanhemmuuden rooleihin, isovanhemmuuden ihmissuhteisiin eron jälkeen sekä isovanhempien omiin tukitarpeisiin. Tyypittelyssä rooleista tulleet tutkimustulokset jaoteltiin teoriassa muodostettujen roolien alle alaroleiksi sekä uudet

pääroolit laitettiin erikseen. Rooleista muodostettiin kartta isovanhemmuuden rooleista lapsiperheen erossa, jota tehtiin ryhmän kanssa yhteisesti kolmannella ryhmäkerralla (kuvio 3). Lisäksi ihmissuhteista nousseet tulokset tyypiteltiin eri suhteisiin (kuvio 4), kuten ne on jaettu kuviossa 2, tutkimuskysymyksissä sekä toisella ryhmäkerralla (ks. Liite 3.) Isovanhempien omasta tuen tarpeesta ei ole muodostettu kuviota, sillä siitä ei ole aiempaa teoriaa. Isovanhempien kokemukset omista tuen tarpeestaan on koottu alaluvussa 5.3 Isovanhempien kokemuksia omasta tuen tarpeesta.

5 ISOVANHEMPANA LAPSIPERHEEN EROSSA

Tulokset on jaoteltu tutkimuskysymysten mukaan isovanhemmuuden rooleihin ja niiden muutoksiin, ihmissuhteisiin ja niiden muutoksiin sekä isovanhempiryhmän tuen tarpeeseen lapsensa eron aikana. Isovanhemmuuden roolien ja ihmissuhteiden muutoksia käydään läpi teoriasta ja ryhmäkeskusteluista muodostettujen karttojen avulla kuvioissa 3 ja 4. Isovanhempien tuen tarvetta on käsitelty vain keskustelujen pohjalta.

5.1 Isovanhemmuuden roolit ja roolien muutokset

KUVIO 3. Isovanhemmuuden roolit lapsiperheen erossa

Isovanhempiryhmäläisten kanssa tehtiin kolmannella tapaamiskerralla yhdessä isovanhemmuuden roolikartta (kuvio 3), jossa näkyy teoriasta poimitut roolit (kuvio 1), heidän lisäyksensä isovanhempana olosta yleensä sekä se, miten lapsen ero muutti rooleja ja mitkä roolit ovat tulleet uusina tai korostuneina mukaan. Isovanhempiryhmä ei aluksi tuntenut, että biologinen isovanhemmuus olisi olennainen rooli heille. Kuitenkin keskustelukertojen edetessä he mainitsivat useasti biologiseen isovanhemmuuteen sopivia aiheita. Isovanhemmat mainitsivat sen, miten upeaa oli tulla isovanhemmaksi, he pohtivat sitä, että oman tyttären lapset ovat ehkä hieman helpommin omittavissa kuin oman pojan ja lisäksi suvun jatkumisen kannalta pohdittiin paljon oman sukutalon pysymistä suvussa ja mitä se merkitsee isovanhempi-ikäisille. Uutena vastakohtaisena roolina biologiselle isovanhemmuudelle tuli uusisovanhemmuus, joka erojen jälkeen on tullut uudeksi pohdinnan aiheeksi. Keskustelussa nousi uusisovanhemmuuden tuomien haasteiden lisäksi se, miten antoisaa on huomata uusisovanhempana olevansa merkityksellinen myös muille lapsille kuin biologisille lapsenlapsilleen.

Perinteiden ja suvun historian kertojan rooli ei myöskään tuntunut olevan sellaisenaan ominainen isovanhempiryhmäläisille. Kuitenkin pohdittaessa roolia lisää, isovanhemmat keskustelivat omista tavoistaan jakaa suvun historiaa. Eräs ryhmäläinen kertoi käyneensä kirjoittajakurssilla, josta oli saanut idean suvun historian helmien kirjoittamisesta. Lopuksi helmistä voisi kerätä helminauhan lapsenlapsille. Tällaisen helminauhan kerääminen olisi vaihtoehto muistelmien ja omaelämäkerrallisen kirjoittamiselle. Lisäksi isoäidit keskustelivat erilaisista valmiista teoksista, johon voi täydentää ”isovanhemman tarinan”.

Perinteiden jatkamiseen kuuluu oman elämäkokemuksen käyttäminen neuvojen antamisen pohjana. Lapsen eron jälkeen elämäkokemuksen tuoma varmuus ja tieto korostuivat isovanhemman ja lapsen suhteessa. Isovanhemmat keskustelivat tässä yhteydessä esimerkiksi ajan korjaavasta vaikutuksesta sukulaisuussuhteissa. Konkreettisia elämäkokemuksen tuomia neuvoja isovanhemmat olivat antaneet esimerkiksi asunto- ja rahaasioissa. Isovanhemmilta nousseita elämäntoimintatietoja olivat lisäksi se, että kaikkien tulisi pitää hyvät välit toisiinsa, ettei huono suhde jää vaivaamaan jos tulee ”se lopullinen ero” sekä, että joskus elämässä on vaan valittava kahdesta pahasta se pienempi paha.

Taloudellisena tukijana isovanhemmilla nousi suurimmaksi alarooliksi lastenhoitajan ja kodinhoitajan rooli. He kokivat tekevänsä joskus jopa kokonaisia työpäiviä ilman tiliä

hoitaessaan lapsenlapsiaan. Lasten hoitaminen oli lisääntynyt eron jälkeen. Lastenhoitoapua pyydettyä isovanhemmat kokivat olevansa tarpeellisia ja tärkeä tuki ja apu lapsilleen ja lastenlapsilleen. Isovanhemmat kertoivat antavansa kaiken ylimääräisen rahansa lapsilleen ja lapsenlapsilleen. Isovanhemmat olivat kokeneet, että omat lapset olivat tarkkoja siitä, ettei joku sisaruksista saa enempää rahallista tukea vanhemmilta kuin itse. Rahan tuomien ristiriitojen tuleminen ihmissuhteisiin koettiin haasteelliseksi ja toisaalta myös turhanpäiväiseksi ja ikäväksi painoksi. Lisäksi taloudelliseen tukemiseen lueteltiin matkustelu sekä harrastuksiin ja kouluun kyyditseminen.

Hemmottelijan roolin isovanhemmat listasivat leipomisen, ruuanlaiton, matkustelun, vaatteiden ostelun ja urheilutavaroiden hankkimisen. Yksi isoisovanhemmista piti tärkeänä, että lapsenlapsille on aina välipalaa ja Coca Colaa kaapissa varmuuden vuoksi. Isovanhemmat kokivat, että he ovat tehneet lapsenlapsistaan ja lapsistaan omia sijaistuttajiaan ja pitivät sitä tavalliseksi isovanhemman piirteeksi. Eron jälkeen hemmottelua on vielä enemmän kuin aiemmin oli. Yksi isovanhemmista kertoi, että hemmottelu on keino ilostuttaa lapsenlapsia ja hän mietti, että tavarat vievät lastenlasten ajatuksia pois ikävistä erojutuista. Hemmottelijan ja kannustajan rooleista keskustellessa molemmista nousi roolikartan runkoa (kuvio 1) tukevia asioita, eikä kannustajan rooli ollut eron jälkeen muuttunut.

Kasvattajan roolista isovanhemmat olivat yhtä mieltä siitä, ettei vanhempien kasvattajavastuuseen ja -valintoihin saa puuttua muuta kuin neuvoa kysyttäessä. Isovanhemmat välttivät tietoisesti sitä, etteivät lupaisi lapsenlapsille mitään vanhempien ohi. Konkreettisia kasvattajan tehtäviä isovanhemmilla oli esimerkiksi perusruoasta ja pienen lapsen terveysasioissa opettaminen ja neuvominen. Erityisesti lasten äidit ovat kääntyneet omien äitiensä puoleen kasvattaja-asioissa. Eron jälkeen isoäidit kokevat, että ovat saaneet olla mukana tunnekasvatuksessa ja ihmissuhdeasioiden sanoittamisessa omille lapsilleen ja lapsenlapsilleen. Toisaalta he kokivat, etteivät aina tiedäneet, mikä lastenlasten käyttäytymisessä johtuu erosta ja mikä ei. Isovanhempina he kokivat, että lasten molempien vanhempien asemaa olisi hyvä korostaa erityisesti eron tuomien ristiriitojen vuoksi lapsille. Eräs isovanhemmista kertoi, että toivoi lastenlapsiltaan ja lapseltaan ymmärrystä lapsen toiselle vanhemmalle, joka toimii viikot niin sanotusti yksinhuoltajana.

Turvasataman rooliin kuului kaikkien mukaan se, että heihin saa aina turvautua ja heille saa aina tulla, jos tuntuu siltä. Isovanhemmat toimivat turvasatamana lapsenlapsille, lapsille ja lapsen entiselle puolisollekin. Turvasataman tärkeimmäksi alarooliksi nousi lohduttajan rooli. Lohduttajana toimimiseen kuuluu myötäeläjän ja tunteiden vastaanottajan rooli. Isovanhemmat olivat huomanneet, että eron jälkeen kiukutellaan taas enemmän heillekin, kun ei ole enää puolisoa, jolle voisi kiukutella. He kokivat, että se on tärkeä rooli vanhempana ja isovanhempana olemisessa. Vanhemmat ovat heidän mukaansa niitä, joiden tehtävänä on tuottaa lapsille pettymyksiä ja isovanhemmat ovat tässä silottamassa lasten tietä. Isovanhemmat kokivat, että läheisyys ja huoli ovat lisääntyneet eron jälkeen. Eräs isovanhemmista kertoi pitävänsä tärkeänä, että jompikumpi isovanhemmista on aina saatavilla, jos tilanne sitä vaatii.

Uusia opinnäytetyön teoriaosuuden ulkopuolelle jääneitä rooleja, jotka ovat nousseet eron jälkeen tärkeiksi, olivat huolehtijan ja oman elämän rajaajan roolit. Huolehtijana isovanhemmat miettivät erityisesti lastenlasten jaksamista. Isovanhemmat kokivat huolta siitä, miten uudet vanhempien puoliset ja heidän mukanaan tuomat uudet sukulaiset vaikuttavat lapseen. Ja mitä uusien sukulaisten menettäminen ja hylkäyskokemukset tekevät lapselle ja miltä ne lapsista tuntuvat. Uusista puolisoista puhuttaessa isovanhemmat pohtivat myös sitä, kuinka paljon lastenlapsilta edes saa kysellä ja udella asioita ja toisaalta mitä lastenlasten vähäsanaisuus kertoo. Huolehtijan yksi alarooli on kyselijän rooli, jonka vastakohtaksi tulee liiallinen utelu ja lapsen saattaminen välikädeksi vanhemman ja isovanhemman välissä. Tämä kertoo isovanhempien neuvottomuudesta, kun he eivät ole varmoja, mikä lastenlasten käytöksestä liittyy eroon ja mikä on normaalia lapsen kasvuun liittyvää kiukuttelua. Isovanhemmat olivat huolissaan siitä, että heidän huolehtimisensa estää lapsia ja lapsenlapsia kertomasta omista huolistaan avoimesti. He pohtivat, että mitä kaikkea heille ei edes olla kerrottu tämän vuoksi. Eräs isovanhempi kertoi, että hän ei joskus saa nukuttua oman huolehtimisensa vuoksi.

Oman elämän elämisestä ja rajaamisesta keskusteltiin paljon ja se nousi jokaisessa teemassa esiin. Isovanhemmat pohtivat, kuinka paljon heidän kuuluu ottaa itselleen kannettavaksi lasten, lastenlasten tai lapsen entisen puolison huolia. Tähän rooliin kuuluvat alaroolit sovittelija ja välissä olija, joita käsitellään enemmän alakappaleessa 5.2 Ihmissuhteiden muutoksista eron jälkeen. Lisäksi oman elämän elämisessä mietittiin sitä, että pitäisikö isovanhemmuuden lisäksi elämään sisältyä paljoka muuta. Tässä asiassa ryhmäläiset esittivät kaksi eri puolta. Toisessa ääripäässä olisi isovanhempi, joka on koko ajan

saatavilla ja toisaalta isovanhempi, joka matkustelee paljon, eikä ole paljoa läsnä lastenlasten elämässä. Kaikki pitivät tärkeänä, että joskus irrottautuu täysin isovanhemmudesta ja ottaa aikaa itselleen ja harrastuksilleen.

Tärkein tutkimustulos liittyen isovanhemmuuden rooleihin on varmasti se, etteivät isovanhempien mukaan roolit kuitenkaan juurikaan muuttuneet. Turvasatamana olo, huolehtijan ja oman elämän rajaajan roolit korostuivat eron jälkeen mutta ne eivät kuitenkaan nousseet muita tärkeimmiksi tai olennaisemmiksi rooleiksi. Kaikki pitivät tärkeänä, ettei isovanhemmuus sinänsä muuttuisi eron vuoksi.

5.2 Ihmissuhteiden muutoksista eron jälkeen

ISOVANHEMMAN IHMISSUHTEET LAPSEN ERON JÄLKEEN

<p><u>SUHDE OMAAN LAPSEEN</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • äitiketju • herkkä suhde • altis ristiriidoille • oman arvonnousu isovanhemmaksi tultua • lähenevät/etääntyivät • pettymys salailusta ja valehtelusta • tukena olemissen rajat 	<p><u>SUHDE LAPSEN PUOLISOON</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ensitapaamisen merkitys • suhteen laadulla merkitystä isovanhemman ja lapsenlapsen suhteen edellyttäjänä • suhde ”tavallinen” • kuuntelijan ja tukijan rooli • lähes kuin ennen • tapaamiset rajoittuneet lapsenhakutilanteisiin 	<p><u>SUHDE LAPSEN PUOLISON VANHEMPIIN</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kilpailuasetelma • parhaimmillaan laaja ihmismuhteiden verkosto, josta kaikille iloa • etäiset suhteet • tapaamiset vain yhteisissä juhlissa • ei enää yhteisiä juhlia TAI läheisyys, yhteisiä juhlia • sovittelija ja välissäolija 	<p><u>SUHDE OMAAN PUOLISOON</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kilpailuasetelma • uuden herkkyyden ja lämmön ilmenneminen • parisuhteen käsittelemättömät asioiden esiinnousu uudelleen • lastenlasten merkitys = mummuna ja pappana olo • vastuunjakaja • realismia huoliin • puolisonkai-puu vierelläkulkijaksi 	<p><u>SUHDE ITSEEN</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • oman elämän rajaaminen • oman vanhemmuuden ja kasvattajuuden pohtiminen • vaikeuksista selviäminen antaa uskoa omaan tarkoitukseen • huolehtiminen rankkaa • terve itsekkyyden hyvästä 	<p><u>SUHDE LAPSEN LAPSEEN</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • side tujimpia ja kestävimpiä • sukupolvien ketjut & isovanhemmuuden perinteet • suhde luja ja tiivis • murrosiän haasteet • hellyydenosoitukset • lapsen tukeminen, jotta lapsenlapset voivat hyvin • tukemisen tasapaino • hemmottelu lisääntynyt
---	---	---	--	--	--

- teoriasta
- **lisäyksiä ihmismuhteisiin ryhmäkeskustelujen pohjalta**
- eron tuomat ihmismuhteiden muutokset rooleihin

KUVIO 4. Isovanhemman ihmismuhteet lapsen eron jälkeen

Isovanhemmat kokivat, että heidän arvonsa nousi omien lasten silmissä heidän tullessa isovanhemmiksi. Teoriassa käytetty nimitys äitiketju tukee tätä kokemusta. Äitiketjuun

liittyen pohdittiin myös sitä, että oman tyttären kautta lastenlasten elämään olisi helpompaa puuttua kun oman pojan ja miniän kautta. Vastapainona oman arvonnousulle isovanhemmat keskustelivat myös siitä, miten välillä tuntuu, että omat lapset ovat joissain asioissa paljon älykkäämpiä kuin he. Isovanhempien kokemukset läheisyyden muutoksista suhteessa omaan lapseen vaihtelivat. Eron aikoihin välit joko lähenivät tai kylmenivät hetkellisesti ristiriitojen ja selvittämättömien asioiden vuoksi. Tällä hetkellä kuulumisten vaihto oli eräällä isovanhemmalla lapsensa kanssa jopa päivittäistä.

Eroamisesta keskusteltaessa isovanhemmilla oli erilaisia kokemuksia siitä, miten lapset olivat eroamisen hoitaneet. Toisaalta isovanhempien pettymys eroon liittyvään salailuun ja valehteluun oli suurta, mutta toisaalta isovanhemmat keskustelivat siitä, miksi elämä ei päästä omia lapsia yhtään helpommalla. Oli myös kokemus siitä, että lapsi oli hoitanut eron hyvin ja lapsenlapsille oli kerrottu eroamisen syistä niin, että lapset olivat ymmärtäneet eron merkityksen. Toisaalta lapsenlapsille oli jätetty kokonaan selittämättä eron syitä niin, että toinen vanhemmista oli vain muuttanut eri osoitteeseen. Tällaisista tilanteista isovanhemmat olivat huolissaan ja pahoillaan. Eroamisesta keskusteltaessa isovanhemmat saattoivat moittia omia lapsiaan, mutta kokivat, etteivät halua kuulla arvostelua lapsistaan muilta läheisiltä.

Erityisen paljon keskustelua herätti tukena olemisen rajat. Isovanhemmilla oli kokemuksia siitä, että heitä tarvitaan ja pyydetään apuun mutta myös siitä, että heidän tukensa ja huolehtimisensa koettiin liialliseksi. Isovanhemmat kokivat, että he olivat omille lapsilleen tukena myös lastenlasten tukemisen takia. Huoli siitä, että lastenlasten elämässä aikuiset vaihtuvat liian usein oli myös puheenaiheena. Erityisesti uusista puolisoista kyseleminen koettiin haasteelliseksi. Erosta kuluneen ajan pidentyessä keskustelu isovanhempien ja lasten välillä oli lisääntynyt ja isovanhemmat olivat huomanneet, että heidänkin neuvonsa näkyivät lasten ajattelussa. Ajan kuluminen oli tuonut mukanaan kiitosta isovanhempien suuresta tuesta ja avun arvostamisesta kerrottiin myös muille kuin isovanhemmille itselleen.

Suhteesta lapsen puolisoon ennen eroa ei juurikaan keskusteltu, koska välit heihin olivat suhteellisen tavalliset. Eron jälkeiset suhteet miniä- ja vävysuhteissa olivat vaihtelevia. Eräs isovanhemmista oli lapsensa entiselle puolisolle ainut tuki ja turva ja hän toimi kuuntelijan ja tukijan roolissa lapsensa entiselle puolisolle. Vaikka rooli oli raskas, isovanhempi kertoi, että hän arvostaa lapsensa entistä puolisoa suuresti lastenlastensa van-

hempana ja halusi tukea sitä, että lastenlasten vanhempi saa omaa aikaa kerätäkseen voimia arkeen. Se, että suhdetta lapsen entiseen puolisoon ylläpidetään hyvänä, saattaa parhaimmassa tapauksessa olla antoisaa myös lastenlapsille. Eräs isovanhemmista kertoi, että heillä on lapsensa entiseen puolisoon niin hyvät välit, että lastenlasten ollessa lapsen entisellä puolisoilla, saattoivat he kaikki olla mökkeilemässä yhdessä ja kaikki oli lähes kuin ennen eroa. Pientä vieraskoreutta oli kuitenkin aistittavissa. Erosta ollessa vain vähän aikaa, tapaamiset saattoivat rajoittua vain lastenlasten hakutilanteisiin. Isovanhemmat keskustelivat kuitenkin paljon siitä, miten aika vaikuttaa suhteisiin usein myönteisesti.

Osalla isovanhemmista suhteet lapsen entisen puolison vanhempiin ja sukulaisiin ennen eroa olivat melko etäiset ja tapaamiset keskittyivät lähinnä yhteisiin juhliin, joissa lastenlasten vanhempien suvut olivat mukana. Eron jälkeen suhteet ovat muuttuneet vielä etäisemmiksi, sillä esimerkiksi lasten syntymäpäiväjuhlat pidetään molemmilla vanhemmilla erikseen. Tästä vastakohtana oli erään isovanhemman rooli sovittelijana ja välissä olijana lapsensa entisen puolison ja hänen sukunsa välissä. Hän myös toimi heidän tukijanaan eron hetkellä.

Isovanhemmaksi tultaessa isovanhemmilla oli hyvin erilaisia kokemuksia suhteessaan omaan puolisoon. Yhden isovanhemman puolisosuhteessa korostui yhteisten lastenlasten merkitys ja mummuna ja pappana olo. Hänellä puoliso toimii vastuunjakajana huolissa. Puolison asemassa hän myös hillitsee isovanhemman kokemaa ylenpalttista huolta lapsista ja lapsenlapsista sekä tuo realismia huolen keskelle. Osa ryhmäläisistä oli leskiä. Leskiksi jääneet isovanhemat kokivat puolison kaipuuta tueksi ja vierelläkuljaksi.

Yksi isovanhemmista kertoi kaikista vaikeuksista selviämisen antaneen uskoa omaan tarkoitukseensa, eikä hän usko, että yhdelle ihmiselle annettaisiin enempää kuin hän kestä. Oma huolehtiminen koettiin rankaksi itsellekin ja mietittiin, että joskus olisi hyvä olla terveellä tavalla itsekäs, vaikka kyse onkin rakkaista lapsista ja lapsenlapsista. Isovanhemmat ymmärsivät myös, ettei heidän tarvitsisi aina niin kovasti huolehtia ja pohtivat, että lapset sopeutuvat ja selviytyvät kyllä.

Omasta jaksamisen ja hyvinvoinnin yhteydessä keskusteltiin paljon siitä, miten paljon isovanhemman tulisi olla lasten ja lastenlasten käytettävissä ja tulisiko isovanhemman

roolista irrottautua välillä isovanhemman oman ajan vuoksi. Tässäkin on yhtä monta tapaa kuin on isovanhempiakin. Jotkut isovanhemmat siirtävät omia menojaan niin, että he ovat jatkuvasti lastenlasten käytettävissä ja toisilla taas omat menot menevät joskus lastenlasten edelle. Isovanhemmat myönsivät, että joskus isovanhempana joutuu toimimaan oman jaksamisen rajoilla ja lastenhoitoapuna toimimisessa kaipaa niin sanottuja viikonloppulomia, etenkin jos lastenlasten kanssa ollaan oltu pidempi aika kerrallaan.

Isovanhemmat kertoivat, että suhde lapsenlapsiin on hyvä ja tiivis. Suhteet olivat erityisen tiiviit ja läheiset silloin, kun lapsenlapset olivat pieniä. Isovanhemmat keskustelivat siitä, miten pienten lasten kanssa oleminen on helpompaa ja kaikkia mietitytti se, miten murrosikäisyys tuo uusia haasteita. Murrosikäisiin lapsenlapsiin suhteet eivät ehkä tule olemaan niin läheiset, mutta isovanhemmat keskustelivat siitä, miten nuoret pitävät edelleen isovanhempien hyväksyntää tärkeänä esimerkiksi seurustelukumppaneita valittaessa. Yksi isovanhemmista pohti, miksei isovanhempien merkitystä murrosikäisten tukijoina kannusteta enempää. Hän koki, että joskus nuorten voisi olla helpompi keskustella omien vanhempien sijaan isovanhempiensa kanssa.

Suhteen ylläpitämistä tukee ajan antaminen lapsenlapsille, heidän hoitaminen lasten apuna sekä keskustelu lapsenlasten kanssa. Isovanhemmat puhuivat siitä, miten lastenlasten kanssa halaaminen antaa jaksamista ja he pitivät ihanana asiana sitä, että vähän vanhemmatkin lapsenlapset ottavat vielä julkisesti vastaan isovanhempien antamia hellydenosoituksia. Isovanhemmat pitivät kosketuksen merkitystä tärkeänä osana ihmissuhteita. Isovanhemmat kertoivat, että he huolehtivat kaikista pienistäkin asioista, kuten siitä, onko lapsilla tarpeeksi lämpimät vaatteet tai käyttävätkö he pyöräilykypärää pyöräillessään.

Eron jälkeen lastenlasten vanhempien tukeminen tuntui isovanhemmista myös lastenlasten tukemiselta. He kokivat, että lasten vanhempien voidessa hyvin, lapsenlapsetkin voivat paremmin. Isovanhemmat miettivät sitä ristiriitaa myös, että tukeminen on todella tärkeää, mutta sen mennessä liialliseksi lapsenlapsille tekee karhunpalveluksen. Isovanhemmat pohtivat, miten löytää keskitien tukemisessa, ettei lastenlasten tietä silottaisi liikaa. He halusivat, että lapsenlapset pärjäisivät sitten itsenäisinä, kun isovanhempia ei enää ole. Eron jälkeen isovanhemmat kokivat, että hemmottelu on vielä hieman lisääntynyt ilon tuomisen välineenä.

5.3 Isovanhempien kokemuksia omasta tuen tarpeesta

Isovanhemmat hakivat eron jälkeen tukea esimerkiksi isovanhemmille suunnatuista keskusteluryhmistä ja keskustelutuesta. Keskusteluryhmistä saattoi löytää saman kokeneita ihmisiä ja vertaistukea omalle tilanteelle. Isovanhemmille suunnatuista keskusteluryhmistä tulee tunne, että isovanhemmallakin on oikeus saada tukea ja ymmärrystä omaan tilanteeseensa. Ryhmien löytyminen vaatii kuitenkin itseltä aktiivista tuen etsimistä. Isovanhemmat kertoivat, että tuelle oli tarvetta oman olon purkamiseksi, mutta erityisesti tiedon ja muiden kokemusten kuuleminen erotilanteista oli myös tärkeää. Merkityksellistä oli, että oli joku ulkopuolinen, jonka kanssa keskustella. Isovanhemmat kokivat, että omat läheiset ihmiset olivat tilanteessa liian lähellä ja pelkäsivät heidän antavan kritiikkiä tilanteesta. Vastapainona lähipiirin tuki oli tärkeää silloin, kun heiltä saa tukea ja hyväksyntää tilanteeseen. Puolison, siskon ja ystävien tuki mainittiin tärkeäksi.

Isovanhemmat toivovat, että saisivat kuulla muiden saman kokeneiden selviytymistarinoita. Heillä oli kokemuksia siitä, etteivät kaikki keskusteluryhmissä tai lähipiirissä olleet ymmärtäneet heidän tilannettaan. Vertaistuen merkitystä pidettiin tärkeänä, mutta isovanhemmat miettivät, olisiko ammatti-ihmisten kanssa kuitenkin helpompi puhua ja saada myös ymmärrystä. Ammatti-ihmisen kanssa koettu henkilökohtainen keskustelu koettiin ehdottomasti Internetistä löytyvää tietoa paremmaksi. Isovanhemmat kokivat, että nämä tilanteet ovat sen verran henkilökohtaisia, että niihin haluaa toisen ihmisen kanssaan keskustelemaan kasvotusten tai puhelimitse. Eräs isovanhemmista kertoi, että haluaisi enemmän tukea siihen, miten voisi tukea lapsiaan ja lapsenlapsiaan kuin omaan jaksamiseensa.

Isovanhemmat keskustelivat moneen otteeseen oikea-aikaisen tuen saannista. Kun erosta oli jo kulunut useampi vuosi, ei ollut välttämättä tarvetta käydä läpi eron tuomaa kriisiä enää. Sitä, missä vaiheessa itse tarvitsee tukea, ei pysty ennustamaan ja tuen tarpeen herääminen tulee hetkessä ja silloin sitä tarvitsisi nopeammin kuin mitä tällä hetkellä on mahdollista saada. Isovanhemmat kertoivat, että apua tarvitsevat hakeutuvat lähes poikkeuksetta ensin terveyskeskuksiin. Kokemus oli kuitenkin se, ettei terveyskeskuksissa ollut osaamista tai tietoa palveluohjauksesta tai meneillään olevista vertaistukimahdollisuuksista. Tämän vuoksi terveyskeskuksiin pitäisi keskittää myös henkisen puolen palveluiden mainontaa, koska sieltä ihmiset apua etsivät. He miettivät, että heidänkin aktiiv-

visina yksilöinä oli haastavaa löytää vertaistukipalveluista tietoa. Vertaistukipalveluista tiedottaminen oli heistä liian vähäistä ja huonoa.

Isovanhemmilla oli kokemus, että heitä pidetään lapsensa erossa kuitenkin melko kaukaisina avuntarvitsijoina, jonka vuoksi he ovat joutuneet perustelemaan omaa tuen tarvettaan ulkopuolisille. Leskeksi jääneet kokivat, että oman puolison tuki olisi tässä tilanteessa todella tarpeellista ja he pohtivat myös, että omia ystävyysuhteita käytetään liian vähän terapiamuotona. Isovanhemmat miettivät, että elämässä olisi hyvä olla varasuunnitelma, jos joku menee pieleen. Vertaistukiryhmistä ja muusta tuesta haettiin tukea näiden suunnitelmien muodostamiseen. Toisaalta ryhmässä välillä vähäteltiin oman tuen tarvetta ja huolehdittiin vain siitä, että lapset ja lapsenlapset pärjäisivät.

6 POHDINTA

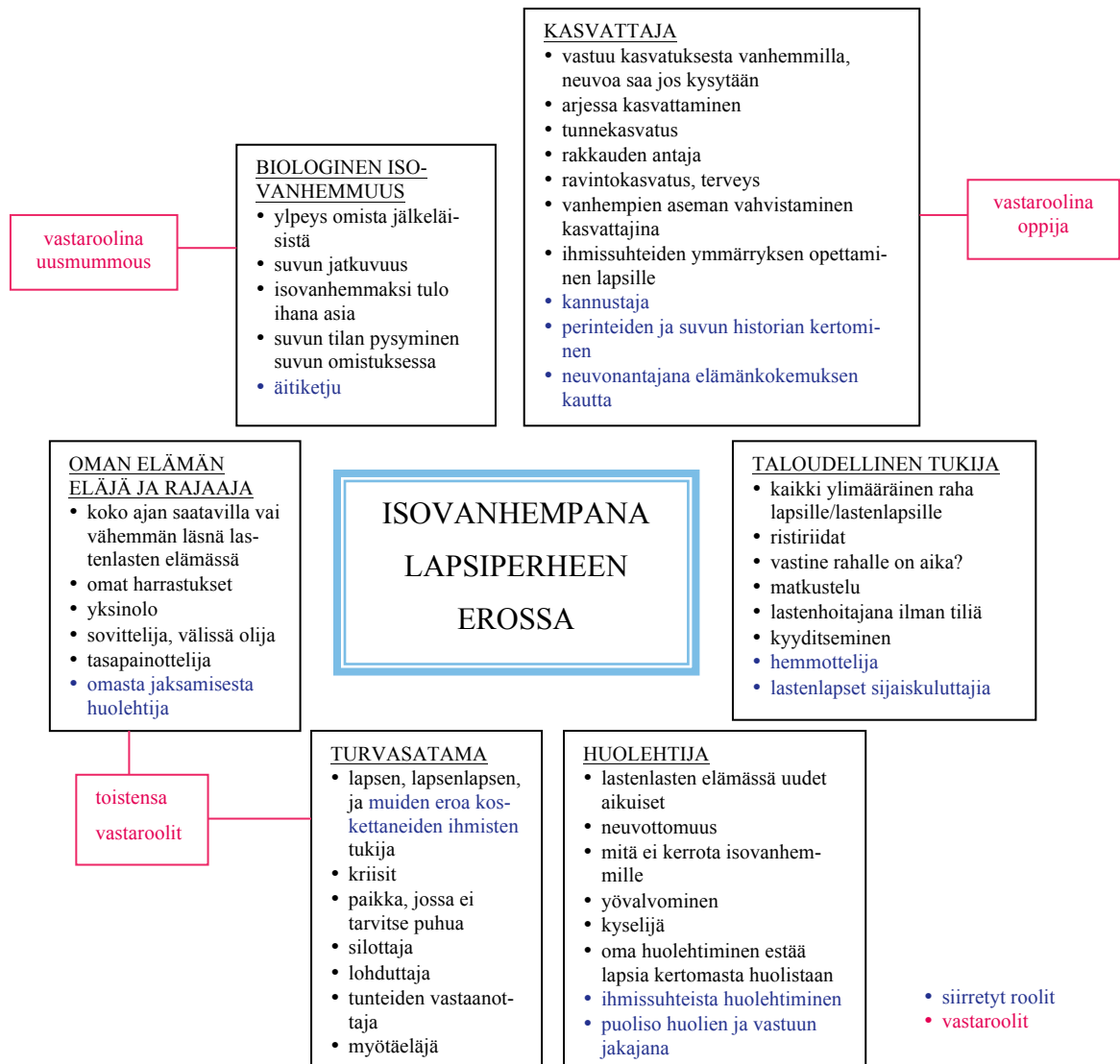
Pohdinta koostuu tutkimustulosten, eettisyyden, luotettavuuden sekä jatkotutkimusaiheiden pohdinnasta. Tutkimustulosten pohdinnassa on yhdistetty kaikki kolme tutkimuskysymystä ja niiden tulokset. Eli miten isovanhemmuuden roolit, ihmissuhteet sekä oma tuen tarve lapsen eron jälkeen kohtaavat toisensa. Eettisyydessä ja luotettavuudessa pohditaan koko opinnäytetyön prosessia. Pohdinnan lopuksi mietimme, miten työelämätahomme voi hyödyntää toiminnassaan opinnäytetyömme antia sekä millaista jatkotutkimusta opinnäytetyömme innoittamana voisi tehdä. Jatkotutkimusaiheet ovat nousseet isovanhemmuus- ja eroteorioista, opinnäytetyön tutkimustuloksista sekä analysointivaiheessa tulosten ulkopuolelle jääneistä kokonaisuuksista.

6.1 Tutkimustulosten pohdintaa

Tärkeimmiksi opinnäytetyön tuloksiksi nostaisimme sen, etteivät eron jälkeen isovanhemmuuden roolit muuttuneet juurikaan. Ennemminkin osa rooleista korostui. Roolien säilyminen samankaltaisena kertoo hyvistä ihmissuhteista, jotka tukevat niin sanottua tavallista isovanhemmuutta, jota eroaminenkaan ei muuta. Jos eroavien perheiden ja isovanhempien välisissä ihmissuhteissa sen sijaan olisi muutenkin paljon ristiriitoja, olisi niitä eron jälkeenkin. Tällöin isovanhemmuus ei välttämättä olisi voinut muodostua ennen eroa roolikarttamme mukaiseksi, jolloin eron jälkeen roolit toteutuisivat todennäköisesti vielä huonommin. Ihmissuhteiden toimiminen ja roolien paikkansapitävyys kulkevat näin ollen käsi kädessä. Erotilanteissa ristiriitojen ilmeneminen on luonnollista, mihin isovanhemmat kokivatkin tarvitsevansa tukea.

Analyysivaiheessa nousseita seuraavaksi lueteltavia roolikartan muokkausideoita ei toteutettu, koska haluttiin pitää kiinni roolikartasta, joka oli tehty yhteistyössä isovanhempiryhmän kanssa. Analyysivaiheessa pohdittiin roolien paljoutta ja alaroolien liian tarkkaa rajaamista. Pohdinnan aikana mietimme, että vain supistaisimme roolikarttaa ja yhdistäisimme rooleja, mutta ihmissuhteita pohtiessa huomasimme, että nekin voi sisällyttää roolikarttaan eri roolien kanssa yhteen. Myös tukimuodoista tulleet tulokset ja pohdinnat pystytään liittämään roolikarttaan isovanhempiryhmän kehittämään uuden oman elämän eläjän ja rajaajan rooliin ja toisaalta myös turvasataman vastarooliksi. Eli

jos nyt muotoilisimme isovanhemmuuden roolikartan lapsen eron jälkeen, siitä tulisi seuraavanlainen (kuvio 5):

KUVIO 5. Isovanhempana lapsiperheen erossa, pohdinnan tulos

Biologisesta isovanhemmuudesta keskusteltaessa isovanhemmilla heräsi ajatus äitiketjusta (Ijäs 2004, 42-43), joka on opinnäytetyön teoriassa mainittu isovanhemmuuden ihmissuhteiden yhteydessä mutta liitettiin vasta analyysivaiheessa myös isovanhemmuuden rooleihin kommentilla ”tyttären lapset helpommin omittavissa”. Pohdimme teoriaosuutta kirjoittaessamme, että liitämmekö äitiketjua teoriaosuuteen ollenkaan, sillä se ei tuntunut olennaiselta seikalta teorian kannalta. Isovanhempien keskusteluissa se kuitenkin nousi selkeästi esille ja heille se oli selvästi osoittautunut arjessa ja eronkin jälkeen todelliseksi. Saimme myös kuulla, miten äitiketju ulottuu lastenlasten isänäitiin, kun miniän ja anopin suhde on hyvä. Äitiketjuteorian paikkansapitävyys yllätti meidät.

Vastarooliksi biologiselle isovanhemmuuden roolille nousi lapsen eroista keskusteltaessa uusisovanhemmuus, joka kuvaa hyvin nykypäivän monimuotoisia perherakenteita (Söderling 2010, 129). Uusisovanhemmuus kertoo mielestämme siitä, miten laajalle perheen eroaminen ulottuu ihmissuhteissa. Uusisovanhemmuutta ei nimittäin olisi olemassa, elleivät perheet eroaisi ja, ellei erojen jälkeen muodostuisi uusperheitä. Uusisovanhemmuudesta syntyneen keskustelun laajuus yllätti, sillä se ei varsinaisesti kuulunut ryhmäkeskustelujen teemoihin.

Tuloksista oli hienoa nähdä, miten isovanhemmat selvästi kunnioittivat lastenlastensa vanhempia ja heidän vanhemmuuttaan. Myös se, miten eron jälkeen he toivoivat kaikilta eroon liittyviltä ihmisiltä keskinäistä ymmärrystä ja kunnioitusta, oli koskettavaa. Kasvattajan roolia he eivät kokeneet omakseen, mutta kasvattajan roolin alle meneviä alarooleja oli kuitenkin useampia havaittavissa, kuten ravintokasvatus ja terveystkasvatus. Pohdinnan jälkeen liitimme kasvattajan rooliin alarooleiksi vielä kannustajan ja perinteiden ja suvun historian kertojan roolit. Isovanhemmat toimivat kannustajina lastenlasten lisäksi myös esimerkiksi omalle lapselleen ja omien lasten kannustaminen näkyy myös siinä, miten he haluavat vahvistaa omien lapsiensa vanhemmuutta lapsenlapsille.

Perinteiden ja suvun historian kertojan roolia analysoitaessa heräsi ajatus siitä, että onko elämäkokemuksen arvostaminen todella vähentymässä verrattuna siihen, kuinka iso rooli perinteiden ja suvun historian kertominen on aiemmin ollut. Teorian mukaan tämä rooli on aiemmin ollut tärkeä ja arvostettava osa ikääntyneen ihmisen elämässä (Fågel 2010, 53-55). Johtuuko suvun ja historian kertojan roolin himmeneminen yhteiskunnan nopeasta muutoksesta? Suvun historian ja suvussa kulkevan tiedon siirtäminen jälkipolville ei tunnu ehkä niin olennaiselta enää, kun ihmiset eivät elä sukutiloilla ja jatka niin sanotusti vanhempiensa jalanjäljissä. Tämä sama muutos näkyy siinä, miten ydinperheen arvostaminen on nousussa (Wilska 2010, 31), kuten teoriassakin on ilmaistu. Toisaalta elämäkokemus näkyi myös isovanhempien ihmissuhteissa. Elämäkokemuksen myötä isovanhemmat pitivät ajan merkitystä oleellisena ja osasivat käsitellä eroon liittyneitä ristiriitoja inhimillisinä väärinä valintoina ja halusivat laittaa kuitenkin tärkeät ihmissuhteet ristiriitojen edelle ja antaa anteeksi. Koimme, että tämä oli yksi hienompia ryhmän meille ja opinnäytetyölle antamia elämänviisauksia.

Toisaalta isovanhempien asema kasvattaja on saattanut heikentyä sen vuoksi, että nuoret omaksuvat esimerkiksi tietotekniikkaa isovanhempiaan nopeammin (Taipale 2002, 121). Tiedon kysyminen isovanhemmilta ei ole nykyään lapsille tarpeellista, koska kaiken tiedon löytää nopeasti Internetistä. Tässä isovanhemman ja lapsenlapsen roolit ovat vaihtamassa paikkaa, sillä nykyään nuoret opettavat isovanhempiaan eikä toisinpäin. Isovanhempien oppijan rooli lisättiin pohdinnan tuloksena roolikarttaan kasvattajan vastarooliksi. Pohdimme oppijan roolia osaksi myös alkuperäistä isovanhemmuuden roolikarttaa. Oppijan rooli nousi ihmissuhteista keskusteltaessa esiin, kun isovanhemmat pohtivat suhdetta omiin lapsiinsa. He kertoivat, että välillä tuntuu, että ”muna on kanaa viisaampi”.

Pohdinnan tuloksena hemmottelija rooli siirrettiin taloudellisen tukijan roolin alarooliksi, sillä niiden sisällöt menevät ristikkäin. Nykyään hemmottelu on isovanhemmille paljon myös lastenlasten käyttämistä sijaiskuluttajina. Olemme jo teoriaosuudessa alakappaleessa 2.3 Isovanhempien roolit maininneet, että hemmottelijan rooli on myös lasten ja lastenlasten taloudellista tukemista (Taipale 2002, 157). Keskusteluissa tärkeimmäksi aiheeksi taloudellisen tukijan roolista nousi eron jälkeen isovanhempien tarjoama lastenhoitoapu. Isovanhempien antaman lastenhoitoavun merkitystä ei mielestämme arvosteta riittävän korkealle yhteiskunnassa tai perheissä. Tuntuu jopa, ettei isovanhemmat ehkä itsekään ymmärrä tai arvosta oman panoksensa merkittävyyttä.

Tutkimustuloksia isovanhemmuuden rooleihin teorian ulkopuolelta olivat huolehtija ja oman elämän eläjän ja rajaajan roolit. Erityisesti huolehtijan rooli on herännyt tärkeäksi rooliksi eron jälkeen. Huolehtijan roolin korostuminen johtuu isovanhempien mukaan siitä, että lastenlasten jaksamisesta kannetaan huolta, kun omalla lapsella on kriisi elämässä. Tätä tutkimustulosta tukee teoriassa se, että isovanhempi asettuu tarvittaessa vanhemman kaltaiseen huolehtijan rooliin, jos tilanne niin vaatii (Sinkkonen 2005, 134). Eron jälkeen huolehtijan rooli näkyy kaikissa isovanhemman ihmissuhteissa. Suhteessa lapsenlapsiin eron jälkeen on korostunut huolen määrä ja vanhempien tukeminen koettiin samanaikaisesti lapsenlapsista huolehtimiseksi. Puoliso koettiin vastuun ja huolen jakajana, joten lisäsimme sen huolehtijan rooliin alarooliksi.

Teorian mukaan turvasatamana toimimisen rooliin kuuluu lapsen ja lapsenlapsen tukeminen (Ijäs 2004, 64). Yllättävä lisäys tähän oli se, miten turvasataman rooli ulottuu lapsen entisen puolison ja entisen puolison sukulaisiin. Tämä nousi esiin, kun keskus-

teltiin näistä isovanhemman ihmissuhteista. Turvasataman rooliin sopii myös sovittelijan ja välissä olijan alaroolit, jotka kuuluvat myös oman elämän eläjän ja rajaajan alaroleiksi. Turvasataman roolissa ne tarkoittavat sitä, miten isovanhempi toimii tunteiden vastaanottajana kaikille erossa mukana oleville, jos sellaiseen on tarve. Suhde omaan lapseen on hyvin herkkä ristiriidoille (Kumpula 2010, 75) ja isovanhempiryhmäläisten suhteissa lapsiinsa on myös eron jälkeen ollut ristiriitoja. Tämä koettiin kuitenkin ryhmäläisten keskuudessa luonnolliseksi ja tästä yhtenä esimerkkinä oli se, että puolison puuttuessa, oma äiti on se, jolle voi ja saakin kiukutella. Tämä sopii turvasatamassa tunteiden vastaanottajan alarooliin.

Vastaroolina turvasataman roolille nousi isovanhempien keskusteluista oman elämän eläjän ja rajaajan rooli, joka on vastapaino isovanhemman toimimiselle kaikkien tukijana ja auttajana oman jaksamisensa kustannuksella. Tämän roolin kohdalla törmäsimme ristiriitaan. Isovanhemmilla oli tarve tarjota omille lapsilleen omaa aikaa auttamalla lastenhoidossa, mutta eivät välttämättä nähneet sitä, miksi he itse tarvitsisivat omaa aikaa vanhempina ja isovanhempina jaksakseen olla paremmin tukena myös muille. Nykyään muodissa oleva ajatus isovanhempi-ikäisten oman ajan tärkeydestä ja vaalimisesta tuntui ryhmäläisistä osittain vieraalta ajatukselta.

Suhteessa itseen pohdittiin oman jaksamisen ja muiden tukemisen ristiriitaa sekä sitä, että millaiseen tukeen isovanhempina lapsiperheen erossa edes on oikeutettu. Suhteessa itseen isovanhempi usein pitää tuentarvettaan toissijaisena (Ijäs 2004, 52). Jos isovanhempi itse kokee tarvitsevansa tukea ja tuo esille oman jaksamisensa rajoja, isovanhempien omat tuen tarpeet sopivat oman elämän eläjän ja rajaajan rooliin. Tukimuodoista keskusteltaessa pohdintaa herättää se, miten isovanhemmouden merkitystä pitäisi korostaa kaikissa perheen kriiseissä ja heidät tulisi ottaa tiukemmin mukaan tukijoiden verkostoihin. Niin kuin ryhmäläisetkin pohtivat aktiivisuuden merkitystä, pohdimme, miten väärin on se, että omaa avuntarvettaan joutuu perustelemaan. Lisäksi mietityttää se, miten käy niille isovanhemmille, jotka eivät osaa ajatellakaan olevansa avuntarvitsijoita saati oikeutettuja apuun oman lapsensa erotessa.

Omat ajatuksemme erosukulaisuudesta on muuttunut paljon, sillä yllätyimme siitä, miten läheisinä suhteet pyritään pitämään eronkin jälkeen. Ajattelimme aiemmin, ettei erosukulaisiin koettaisi niin paljoa tarvetta pitää yhteyttä tai hyviä suhteita yllä. Isovanhempiryhmäläiset kuitenkin todistivat luulomme vääriksi, sillä vaikka isovanhemmilla

olisikin lapsensa entiseen puolisoon huonot välit eron jälkeen, niiden toivottiin parantuvan lastenlasten vuoksi. Ryhmäläisten perusteella pohdimme, miten hyviä suhteita ylläpidetään ja päädyimme siihen, että suhteita voi ylläpitää hyvillä vuorovaikutustaidoilla ja pitämällä lapsia etusijalla, jos vain haluaa.

Ihmissuhteita pohdittaessa päädyttiin siihen, ettei niistä voi tehdä mitään yleistyksiä, sillä jokainen ihmissuhde on aina erilainen. Ihmissuhteiden laatu ja tapa ylläpitää niitä riippuu paljon perheen ja suvun kulttuurista vaalia sukulaissuhteita. Pohdimme kuitenkin sitä, että ero ei varmasti parantaisi aviosukulaissuhteita, jotka eivät ole alunperinkään olleet läheiset. Tietysti poikkeuksia tässäkin löytyy varmasti. Isovanhemmuuden merkitys lapsiperheiden eroissa on aina ajankohtainen aihe, sillä erot koskettavat vuosittain niin monia lapsiperheitä. Isovanhempien merkitystä tukijoina ei ole tunnistettu riittävän laajasti.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Isovanhempana lapsiperheen erossa -opinnäytetyön aihe on lähtöisin MLL Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen toivomuksesta tutkia isovanhemmuutta lapsiperheiden eroissa ja hankkeen työntekijöiden pääasiallinen toivomus oli, että tutkisimme, millaista tukea isovanhemmat itse toivoisivat saavansa lapsensa erotessa. Halusimme tutkia isovanhemmuutta lapsiperheen erossa erityisesti sen takia, ettei sitä ole aiemmin juurikaan tutkittu. Isovanhempien vähäinen käyttö lapsiperheiden tukiverkostona nousi lastensuojeluharjoitteluissa ja sen vuoksi korostui ajatus siitä, että isovanhempia tulisi nostaa tukijoina enemmän esille.

Lähteiden valinnassa pyrittiin keskittymään mahdollisimman uusiin aiheista kertoviin teoksiin. Erityisesti erokirjallisuutta julkaistaan tällä hetkellä paljon ja erokirjallisuus onkin opinnäytetyössä ajankohtaista. Eroteoriaosuudessa käytimme lähteinä myös melko tuoreita ja kansainvälisiä tutkimusartikkeleita. Isovanhemmuudesta kertovan kirjallisuuden luotettavuutta teorian pohjana voi kritisoida ainakin siitä, että kirjoittajat ovat lähes poikkeuksetta itse aktiivisia isovanhempia, joten kokemukset perustuvat heidän näkökulmiinsa isovanhemmuudesta. Isovanhemmuudesta opinnäytetyössä ei ole kansainvälisiä lähteitä, sillä isovanhemmuus on hyvin kulttuuri- ja perhesidonnaista, eikä sitä koettu oleelliseksi opinnäytetyön kannalta.

Ryhmäkeskustelun käyttämistä menetelmänä perusteltiin sillä, että haluttiin saada kokemustietoa ja useita näkökulmia esille. Verrattuna haastatteluun keskustelulla on mahdollista saada syvällisempää tietoa mutta erityisesti analyysivaiheessa tuli ajatus siitä, että keskustelu tutkimusmenetelmänä on haastavaa analysoida aineiston suuren koon vuoksi. Keskustelun ohjaajana ja tutkijana samaan aikaan toimiessa on vaarana se, että ilmapiiri muodostuu niin avoimeksi, että kertoo asioita, joita ei olisikaan halunnut tutkimuksen aineistoksi, muttei huomaa sitä tutkijan roolin hämärtyessä keskustelun ollessa arkista ja vilkasta (Valtonen 2005, 232). Toisaalta, jos keskustelusta ei saada tarpeeksi syvällistä, keskustelijat eivät välttämättä tuo esiin todellisia kokemuksiaan.

Ryhmässä pohdittiin sitä, miten ryhmän koko vaikutti tutkimustuloksiin. Pienen ryhmän vahvuutena on etenkin vertaistuen toteutuminen, kun kaikilla oli aikaa kertoa omista kokemuksistaan syvällisesti (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 34). Empiirisen tiedon määräkään ei jäänyt vaillinaiseksi, vaikka ryhmä koostui vain kolmesta isovanhemmasta. Ryhmäläisten edustivat vain toista sukupuolta, jolloin tutkimustuloksetkin ovat vain toisen sukupuolen näkökulmasta saatuja. Onko siis eettisesti oikein puhua isovanhemmudesta lapsiperheen eroissa? Lisäksi ryhmäläisistä suurin osa on leskiä, joten suhdetta puolisoon ei päästy käsittelemään niin laajasti, kuin olimme aluksi ajatelleet. Pohdimme myös ennen ryhmien toteutusta pitkään, että kuinka monta tapaamiskertaa olisi tarpeellinen määrä, jotta saisimme riittävästi tietoa. Neljä kertaa osoittautui riittäväksi, mutta viides kerta olisi ehkä voinut syventää keskustelua entisestään.

Palautteen perusteella ryhmän vertaisuus ja tutkimuksellisuus toteutuivat rinnakkain hyvin ja ohjaajina pystyimme luomaan riittävän avoimen ja luottamuksellisen ympäristön vertaistuen teorian mukaan. Ohjaajuutta tuki erityisesti työelämäohjaajan kanssa käydyt keskustelut ryhmäkerroista. Työelämätahon ohjaajan kanssa keskusteltiin esimerkiksi siitä, onko ohjaajina tarpeellista yrittää vastata isovanhempien tiedollisiin tarpeisiin muun muassa lastenlasten tukemisesta. Luottamusta pyrittiin ohjaajien ja ryhmään osallistujien välillä tukemaan sillä, että opinnäytetyön tavoitteista ja tutkimuskysymyksistä keskusteltiin avoimesti. Kerrottiin siis ryhmäläisille, että mitä tutkitaan ja miksi. Ohjaajina oli oleellista pitää huolta siitä, että ryhmäkerroilla keskusteltiin tutkimukselle merkityksellisistä asioista mutta myös isovanhempien itsensä tuomista aiheista.

Eettisyyden kannalta opinnäytteessä on pidetty huolta siitä, että tutkimukseen osallistujien anonymiteetti säilyy. Pohdimme kuitenkin, että olisiko pitänyt olla ryhmäläisiin jotenkin muuten kuin puhelimitse ja postitse yhteydessä. Oliko eettisesti oikein pyytää heiltä niin tarkkoja yhteystietoja, vai olisiko yhteydenpito pitänyt tehdä esimerkiksi kokonaan hankkeen työntekijöiden välityksellä, jolloin emme tutkijoina tietäisi tarkempia asuinpaikkoja. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista mutta toisaalta jäimme pohtimaan sitä, että tuotiinko ryhmäläisille tarpeeksi vapaaehtoisuutta esille ja sitä, että heillä on oikeus kieltää oman osuutensa käyttö tutkimuksessa.

Lisäksi pohdimme, että oliko oikein, ettei ryhmäläisille kerrottu ryhmän koon muutoksesta pienemmäksi kuin aiemmin oli ilmoitettu. Vasta viimeisellä kerralla tuli ilmi, ettei nauhoituksesta oltu keskusteltu riittävästi yhteisesti ryhmäläisten kanssa. Nauhoituksen aloituksen ja lopetuksen ajankohtaa ei myöskään tehty riittävän näkyväksi. Nauhoituksesta kerrottiin ensimmäisellä kerralla ja sen lisäksi siitä luki ryhmäläisille etukäteen lähetetyssä tiedotteessa (ks. Liite 2.) Ohjaajina olisi pitänyt varmistaa, että nauhoitus on ryhmäläisille riittävän selkeästi ja ymmärrettävästi kerrottu. Mietimme myös, että lähemmekö lähes valmiin työn ryhmäläisille etukäteen luettavaksi. Pyrimme koko opinnäytetyössä suojaamaan osallistujien henkilökohtaisia ja tunnistettavia kokemuksia tarkasti ja noudatimme heidän sanomiaan asioita mahdollisimman tarkasti tulosten analysoinnissa ja raportoidessa. Lisäksi ajan rajallisuus tuli vastaan ja päätimme, ettemme lähetä työtä heille etukäteen.

Kunnioitus ryhmäläisiä kohtaan ilmaistiin muun muassa sillä, että ryhmäläisiltä kysyttiin toiveita ryhmän kulusta ja pyrittiin myös toteuttamaan toiveita. Kunnioitimme myös heidän tarinoita niin paljon, että ryhmän keskustelua oli tarpeetonta rajata, vaikka keskustelu ei aina kulkenut tutkimuskysymysten rajoissa. Ryhmäläisten arvostus pyrittiin tuomaan esiin niin, että heille tehtiin selväksi, että ilman heitä tutkimusta ei olisi mahdollista toteuttaa. Isovanhempien toiveiden lisäksi pyrimme vastaamaan myös työelämätahon toiveisiin. Varsinaisten ryhmien pitämiseen työelämätaho osallistui tarjoamalla tilat, materiaalit, tarjoamiset sekä tuen kertoja suunniteltaessa ja niitä refleктоitaessa.

Analysoinnissa käytetty teoriaohjaavuus oli tälle opinnäytetyölle osuvin tapa, sillä halusimme sitoa empiirisen tiedon jo kirjoittamaamme teoriaan ja toisaalta tuottaa uutta, teorian ulkopuolista tietoa. Pohdimme kuitenkin, että oliko roolien valmiiksi antaminen ryhmäläisille keskustelua liikaa rajaavaa. Ryhmäkeskustelua tulee fasilitaattorien toi-

mesta rajata, muttei kuitenkaan liiaksi (Valtonen 2005, 224). Eli kuinka paljon rooleista tulee meidän lähtökohdistamme, ja kuinka moni taas on ryhmäläisten mielestä oikea. Mietimme kuitenkin, että miten haastavaa ryhmäkertoja olisi ollut muodostaa, jos meillä ei olisi ollut ajatusta rooleista ja ihmissuhteista jo etukäteen.

Opinnäytetyö on validiteetiltaan hyvä, sillä tutkittiin mitä luvattiin ja kaikkiin tutkimuskysymyksiin vastattiin niin teorian kuin empiirisen tiedon pohjalta. Tutkimuksella ei haettu yleistettävyyttä. Tarkoitus oli kerätä isovanhempiryhmän kokemuksellista tietoa. Tutkimus on kuitenkin toistettavissa lapsensa eron kokeneille isovanhemmille samanaikaisena. Jos tehtäisiin vastaava tutkimus eri tutkimusryhmän kanssa, olisivat kokemukset rooleista ja ihmissuhteista mahdollisesti erilaisia, jolloin isovanhemmuuden roolikarttaan saattaisi tulla erilaisia alarooleja tai uusia päärooleja. Toisaalta toistuvuuksia ja yleistettävyyttä voidaan löytää isovanhemmuuden ihmissuhteista ja rooleista silloin, kun suhteet ovat hyvät ja toimivat ja isovanhemman ja lapsenlapsen suhdetta kunnioitetaan ja sille annetaan aikaa.

6.3 Työn hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyö on kattava kokonaisuus isovanhempana olosta lapsiperheen erossa ja ylipäänsä eroamisesta ja isovanhemmuudesta. Opinnäytetyön päätavoitteena oli kunnioittaa MLL Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen tavoitteita ja lähtökohtia. Opinnäytetyön eri osia ja kokonaisuutta voi hyödyntää MLL Tampereen osaston toiminnassa jatkossa ajatellen erityisesti eropalveluita sekä isovanhempien ja sukulaissuhteiden hyödyntämistä tukijoina lapsiperheiden arjessa ja kriiseissä.

Konkreettisesti tietoa isovanhempien ja sukulaissuhteiden merkityksestä voi hyödyntää esimerkiksi eronneiden vanhempien ryhmissä, joissa pohditaan esimerkiksi perheiden voimavaroja. Isovanhempana lapsiperheen erossa -karttaa (kuvio 5) voisi pitää esimerkiksi pohjana keskustelulle, jossa pohditaan kestävien isovanhemmuussuhteiden merkitystä lapsille ja lapsenlapsille. Kuvion 5 käyttäminen vanhempien keskustelujen pohjana konkretisoisi vanhemmille, miten monta roolia isovanhemmilla on suhteessa lapsenlapsiin ja toisaalta vanhemmat saattaisivat arvostaa omia vanhempiaan enemmän, kun he näkevät miten laajalti isovanhemmat ovat tukemassa koko perhettä. Isovanhemmat lapsiperheen erojen tukijoina voisi olla esimerkiksi yksi vertaisryhmän teemoista.

Opinnäytetyön kolmannen tutkimuskysymykseen liittyvät tutkimustulokset isovanhempien omasta tuen tarpeesta ovat merkityksellisiä, sillä niiden kautta voidaan kehittää niin MLL Tampereen osaston isovanhempiin liittyviä palveluita sekä laajemmin isovanhemmille suunnattuja palveluita. Erityisesti kritiikki vertaistukipalveluiden huonosta mainonnasta ylipäänsä tulee ottaa työn kehittämisen näkökulmasta. Lapsi ja ero -hankkeen työntekijöiltä tuli idea, että opinnäytetyö kannattaa lähettää isovanhempien asioita ajavaan liittoon. Päätimme lähettää työn Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry:lle ja Suomen isovanhemmat ry:lle. Lisäksi hankkeen työntekijät pyysivät meitä kirjoittamaan heidän blogiinsa isovanhemmuus ja ero -aiheisen kirjoituksen ja lisäksi esittämään Isovanhempana lapsiperheen erossa -kartan isovanhemmille suunnatussa tapahtumassa Tampereen pääkirjasto Metsossa (kuviokuva 5.)

Jatkotutkimusaiheet ovat nousseet isovanhemmuus- ja eroteorioista, opinnäytetyön tutkimustuloksista sekä analysointivaiheessa tulosten ulkopuolelle jääneistä kokonaisuuksista. Jatkotutkimusaiheet ovat meitä tutkijoina henkilökohtaisesti kiinnostavia tutkimusaiheita. Omasta tutkimuksestamme on noussut erityiseen asemaan se, miten isovanhemmuusaiheista riittäisi vielä paljon tutkittavaa.

Isovanhemmuuden roolien tutkiminen vaatisi ehdottomasti molempien sukupuolien edustajia ryhmäkeskusteluihin. Olisi siis hyvä, että tehtäisiin uusi tutkimus isovanhemmudesta lapsiperheen erossa, jossa olisi mukana sekä isoäitejä että isoisiä. Ylipäänsä isovanhemmouden tutkimusta pitäisi tehdä laajemmin ja erityisesti isovanhempien käyttämistä tukijoina tulisi tutkia, jotta siitä tulisi näkyvämpi osa perheiden tukemista. Isovanhemmuuden merkitystä lapsiperheen eroissa tulisi lisäksi tutkia myös lastenlasten ja lastenlasten vanhempien näkökulmasta.

Ajankohtaisia isovanhemmouteen liittyviä jatkotutkimusaiheita voisivat olla esimerkiksi uusisovanhemmuus, eroisovanhemmuus sekä sosiaalinen isovanhemmuus. Perheiden monimuotoistumisen vuoksi uusisovanhemmuus on lisääntynyt. Eroisovanhemmuus taas kertoo erojen haastavuudesta ihmissuhteiden ylläpidon näkökulmasta. Sosiaalista isovanhemmoutta taas on ollut aina, mutta se ei ole myöskään saanut riittävästi tunnustusta tai tutkimusta osakseen.

LÄHTEET

Avomaa, P. 2008. Eroajan ABC. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Broberg, M. 2010. Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestöliitto.

Castrén, A-M. 2009a. Mitä erosta seuraa? Eron vaikutus perheen sosiaalisiin suhteisiin. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto, 18-35.

Castrén, A-M. 2009b. Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Dieckmann, M. 2002. Ikiomat isovanhemmat. Klaukkala: Recallmed Oy.

Fågel, S. 2010. Isovanhemmuutta sukupolvien ketjussa -kirkistus suurten ikäluokkien lapsuuteen. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusien ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 52-67.

Fågel, S. & Rotkirch, A. 2010. Mitä lastenlasten kanssa tehdään? Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusien ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 80-104.

Hämäläinen, J., Kääriäinen, A. & Pölkki, P. 2012. Varieties of divorce – unique personal experiences in diverse society orders, welfare systems and family cultures. Teoksessa: Kääriäinen, A. Hämäläinen, J. Pölkki, P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto ry, 8-13.

Ijäs, K. 2006. Ikääntyvän ihmissuhteet. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Ijäs, K. 2004. Isovanhemmat muutosten keskellä. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Väitöskirja.

Kiianmaa, K. 2008. Hyvä ero. Uusi elämä. Multikustannus Oy.

Koiso-Kanttila, H. 2009. Hoitamattomat erot uhka lapsiväestölle. Teoksessa: Koiso-Kanttila, H., Hietanen, P., Lahtiharju, V., Mykkänen-Hänninen, R., Kokko, I., Anttila, M., Frisk, S., Kääriäinen, A. Erossa neuvon keksii. Lastensuojelun Keskusliitto, 26-29.

Kokko, I. 2009. Perusviestinä Vanhemmuus ei pääty eroon. Teoksessa: Koiso-Kanttila, H., Hietanen, P., Lahtiharju, V., Mykkänen-Hänninen, R., Kokko, I., Anttila, M., Frisk, S., Kääriäinen, A. Erossa neuvon keksii. Lastensuojelun Keskusliitto, 103-124.

Kraav, I., Rootalu, K., Läänesaar, S-L. & Kasearu K. 2012. Children in the context of ending marriage. Aspects of legislation and practice (in Estonia). Teoksessa: Kääriäinen, A. Hämäläinen, J. Pölkki, P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto ry, 68-98.

Kumpula, S. 2010. Isovanhemmuuden merkityksestä. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 73-79.

Laru, S., Oulasmaa, M. & Saloheimo, A. 2010. Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 105-115.

Malinen, V. & Larkela, P. 2011. Parisuhde. Uusperheen ydin. Väestöliitto.

Mannerheimin lastensuojeluliitto Tampereen osasto. 2013. Lapsi ja ero -projekti. <http://tampere.mll.fi/eroperheiden-kohtaamispaikka/lapsi-ja-ero/>. Luettu 24.03.2013.

Mykkänen-Hänninen, R. 2009. Vanhemmuuden tukeminen vertaistuen avulla. Teoksessa: Koiso-Kanttila, H., Hietanen, P., Lahtiharju, V., Mykkänen-Hänninen, R., Kokko, I., Anttila, M., Frisk, S., Kääriäinen, A. Erossa neuvon keksii. Lastensuojelun Keskusliitto, 61-82.

Mykkänen-Hänninen, R. & Kääriäinen, A. 2009. Vertaisuus ja vertaistuki eroauttamisessa. Lastensuojelun keskusliitto.

Mäkelä, M. 1999. Isovanhemmuuden merkitys isoäideille. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Pettilä, U. & Yli-Marttila, L. 1999. Eron vaiheet. Kirja eroaville ja eroavien auttajille. Tietosanoma Oy.

Riutta, U. 2004. Eron lapset. Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö.

Rotkirch, A., Söderling, I. & Fågel, S. 2010. Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 5-9.

Sinkkonen, J. 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa: Lipponen, P. & Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Kertomuksia lapsesta ja avioerosta. Helsinki: Kirjapaja Oy, 125-137.

Söderling, I. 2010. Suuret ikäluokat läpivalaisussa. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 12-22.

Söderling, I. 2010. Vinkkejä onnelliseen isovanhemmuuteen. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Väestöliitto, 128-129.

Taipale, V. 2002. Isoäitikirja. Helsinki: Wsoy.

Tapola-Haapala, M., Karvinen-Niinikoski, S. & Kääriäinen, A. 2012. Parental divorce and children in Finland. Teoksessa: Kääriäinen, A. Hämäläinen, J. Pölkki, P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Ensi- ja turvakotien liitto ry, 99-123.

Taskinen, S. 2001. Lapsen etu erotilanteissa. Opas sosiaalitoimelle. Stakes.

Tilastokeskus. 19.4.2013. Solmittujen avioliittojen määrä kasvoi, avioerojen väheni. Luettu 26.4.2013. http://www.tilastokeskus.fi/til/ssaaty/2012/ssaaty_2012_2013-04-19_tie_001_fi.html

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaaranen, H. 2010. Vanhojen parien salaisuus. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmukseen. Väestöliitto, 116-127.

Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut -millainen metodi? Teoksessa: Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223-241.

Wilska, T-A. 2010. Isovanhemmat lapsiperheiden taloudellisena turvana. Teoksessa: Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. (toim.) Farkkumummoja ja pehmoaareja -uusia ikkunoita isovanhemmukseen. Väestöliitto, 23-32.

Ylitalo, P. 2011. (toim.) Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

LIITTEET

Liite 1. Ryhmän keruussa käytetty mainos/kutsu

Isovanhempi!

Pohditko omaa rooliasi isovanhempina lapsiperheen erossa?

tai

Kaipaanko vertaistukea?

Teemme sosiaalialan opinnäytetyötä aiheesta Isovanhemmuus lapsiperheen erossa yhteistyössä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Tampereen osaston Lapsi ja ero -hankkeen kanssa. Keräämme lapsensa eron kokeneiden isovanhempien keskusteluryhmää. Ryhmään mahtuu 6-8 isovanhempaa. Keskusteluryhmässä on mahdollisuus tavata muita lapsensa eron kokeneita ja antaa tärkeää kokemustietoa isovanhempien rooleista lapsiperheen erossa sekä pohtia omaa tuen tarvettaan.

Ryhmä on luottamuksellinen ja maksuton.

Keskusteluryhmän tapaamiskerrat maanantaisin:

18.3., 25.3., 8.4. ja 15.4. klo 17.30-19.30.

Paikka: Eroperheiden kohtaamispaikka, Näsilinnankatu 44-46, 33200 Tampere (As Oy Suvantopuiston sisäpihalta, Fysioavainta vastapäätä.)

Jos kiinnostuit tai haluat kysyä lisää, ilmoittaudu mukaan ryhmään:

Taija Siukola
0405691291
taija.siukola@soc.tamk.fi

Sara Annala
0503074304
sara.annala@soc.tamk.fi

Liite 2. Tiedote ryhmäläisille

Isovanhempana lapsiperheen erossa -keskusteluryhmä

Hei Ryhmäläinen!

Kiitos, että olette halukas olemaan osa Isovanhempana lapsiperheen erossa -keskusteluryhmää. Tässä tiedotteessa on lisätietoa ryhmästä ja sen tavoitteista sekä muutamia käytännön asioita liittyen keskustelukertoihin sekä opinnäytetyöhömmme. Opinnäytetyöstämme kerromme lisää ryhmän ensimmäisellä tapaamiskerralla.

Keskusteluryhmässä tulee olemaan 6-8 isovanhempaa. Ryhmässä on mahdollisuus tavata muita lapsensa eron kokeneita. Jokaisella keskustelukerralla on oma teema, jonka ympärillä teemme toiminnallisia harjoitteita keskustelun herättelijöinä. Teemoista keskustellaan lisää ensimmäisessä tapaamisessa, jolloin toivomme saavamme Teiltä toiveita liittyen keskustelukertoihin.

Keskusteluryhmällämme on kolme rinnakkaista tavoitetta:

1. Mahdollistaa isovanhemmille vertaistukea keskusteluryhmästä,
2. kuulla isovanhempien omakohtaisia kokemuksia omista rooleistaan lapsiperheen erossa sekä
3. kehittää yhteistyössä Lapsi ja ero -hankkeen kanssa isovanhemmille suunnattuja palveluita.

Ryhmä on luottamuksellinen ja maksuton. Ryhmän keskusteluista saamme opinnäytetyömme kokemustietopohjan. Jotta pystymme käyttämään keskusteluja mahdollisimman alkuperäisessä muodossaan, nauhoitamme ne. Nauhat hävitetään kun työ on valmis. Opinnäytetyöstämme ei pysty tunnistamaan keskusteluryhmän jäseniä. Emme käytä ryhmäläisten oikeita nimiä emmekä tunnistettavia kokemuksia.

Keskusteluryhmän tapaamiskerrat maanantaisin:

18.3., 25.3., 8.4. ja 15.4. klo 17.30-19.30.

Paikka: Eroperheiden kohtaamispaikka, Näsilinnankatu 44-46, 33200 Tampere (As Oy Suvantopuiston sisäpihalta, Fysioavainta vastapäätä.)

Olet lämpimästi tervetullut!

Jos herää kysymyksiä, älä epäröi ottaa yhteyttä!

Taija Siukola
040 569 1291
taija.siukola@soc.tamk.fi

Sara Annala
050 307 4304
sara.annala@soc.tamk.fi

Liite 3. Ryhmäkeskustelukertojen suunnitelma

1 (4)

1. RYHMÄKERRAN RUNKO 18.3.2013 klo 17.30: ISOVANHEMMUUS

- Tutustumista
 - o kahvittelua ja samalla ”nimikierrros”: nimi, ikä, perheestä, työstä
 - o mustavalkokortit: muistoja omista isovanhemmista korttien kautta

- Opinnäytetyön esittelyä
 - o tutkimuskysymyksistä
 - o miksi tällainen opinnäytetyö, taustaa
 - o ryhmän säännöt:
 - vaitiolovelvollisuus, anonymiteetti
 - ohjaajien roolit: keskustelun rajaus, vertaisuellisuus mutta tutkimuksellisuus, kertojen rungot on tehty opinnäytteen tavoitteiden pohjalta mutta keskustelu on vapaata
 - nauhoitus ja litterointi
 - kertojen aiheet
 - o isovanhemmuuden teoriasta avataan enemmän pohjustukseksi tämän kerran keskustelulle
 - suuret ikäluokat
 - muutoksia
 - roolit (roolikorttien esittelyä)

- Keskustelua isovanhemmuudesta roolikorteilla (2.3 Isovanhemmuuden roolit opinnäytetyössä)
 - o tunnistaako samoja piirteitä itsessä isovanhempaan kuin omassa isovanhemmissaan?
 - o mitkä roolit tärkeitä ”normaalissa” isovanhemmuudessa (ei eronäkökulmaa)?
 - o mitkä roolit oman isovanhemmuuden kannalta keskeisimmät ja miksi?
 - o millaisia rooleja olemassa opinnäytetyön teorian roolien lisäksi?
 - tuleeko meidän rooleille lisää alarooleja?
 - mitä meidän rooleista puuttuu?

- Toiveita liittyen ryhmäkeskustelujen aiheisiin
 - o mitä jäi tältä keskustelukerralta mieleen, mikä hyvää, mikä huonoa, mitä lisää, mitä vähemmän?

- **MATERIAALIT**
 - o kahvitus ja kynttilöitä? hankkeelta
 - o nauhuri
 - o mustavalkokortit (hankkeelta?) ja roolikortit (itse tehdyt)
 - o pahvit, tussit (keskustelujen pohjaksi ryhmäläisille, helpotukseksi aiheiden mieleen palautukseen seuraavalle kerralle)

2. RYHMÄKERRAN RUNKO 25.3.2013 klo 17.30: IHMISSUHTEIDEN MUUTOKSET

- Kahvittelua ja kuulumiset (fiiliskortit?)
- Edellisen kerran läpikäyntiä tarvittaessa (muistiinpanot apuna)
- Opinnäytetyön esittelyä kerran aiheiden pohjaksi:
 - o isovanhemmuuden ihmissuhteista: suhde omaan lapseen, suhde lapsenlapseen, suhde lapsen puolisoon, suhde lapsen puolison vanhempiin, suhde omaan puolisoon (sen verran kuin vaatii keskustelun herättäjäksi)
- Ihmissuhteet ja ero
 - o ihmissuhteissa tapahtuneet muutokset (tässä taas pahvia ja tussit muistiinpanoapuna)
 - ristiriitoja/positiivisia muutoksia?
- Toiveita liittyen ryhmäkeskustelujen aiheisiin
 - o mitä jäi tältä keskustelukerralta mieleen, mikä hyvää, mikä huonoa, mitä lisää, mitä vähemmän?
- **MATERIAALIT**
 - o kahvitus ja kynttilöitä? hankkeelta
 - o nauhuri
 - o roolikortit (itse tehdyt)
 - o edellisen kerran muistiinpanot
 - o pahvit, tussit (keskustelujen pohjaksi ryhmäläisille, helpotukseksi aiheiden mieleen palautukseen seuraavalle kerralle)

3. RYHMÄKERRAN RUNKO 8.4.2013 klo 17.30: ROOLIEN MUUTOKSET

- Kahvittelua ja kuulumiset (fiiliskortit?)
- Edellisen kerran läpikäyntiä tarvittaessa (muistiinpanot apuna)
- Millaiseksi koette roolinne lapsenne erossa? (**tässä kohtaa tehdään ryhmän kanssa yhdessä ”isovanhemmuuden roolikarttaa”**)
 - o mikä rooleista on tällä hetkellä oleellisin ja miksi?
 - o kuka sen on asettanut tärkeimmäksi (itse, lapsi, lapsenlapsi, puoliso?)
 - o onko ilmennyt uusia rooleja
 - o muutostoiveita rooleihin?
- Onko roolinne isovanhempana muuttunut lapsenne eron takia?
 - o jos on, niin millä tavoin? (saattaa olla, että käsitellään jo aiemmilla kerroilla)
- Toiveita liittyen ryhmäkeskustelujen aiheisiin
 - o mitä jäi tältä keskustelukerralta mieleen, mikä hyvää, mikä huonoa, mitä lisää, mitä vähemmän?
- **MATERIAALIT**
 - o kahvitus ja kynttilöitä? hankkeelta
 - o nauhuri
 - o roolikortit (itse tehdyt)
 - o edellisten kertojen muistiinpanot
 - o pahvit, tussit (keskustelujen pohjaksi ryhmäläisille, helpotukseksi aiheiden mieleen palautukseen seuraavalle kerralle)

4. RYHMÄKERRAN RUNKO 15.4.2013 klo 17.30: OMA JAKSAMINEN, TUKI

- Kahvittelua ja kuulumiset
- Edellisen kerran läpikäyntiä tarvittaessa (muistiinpanot apuna)
- Millaista tukea kaipaisitte itsellenne lapsenne eroprosessin edetessä?
- Minkälaista tietoa kaipaisit liittyen yleisesti eroprosessiin tms.?
- Voimavarakeskustelua (mahdollisesti Elämän tärkeät kortit menetelmänä)
- Palautekeskustelu

- **MATERIAALIT**
 - o kahvitus ja kynttilöitä? hankkeelta
 - o nauhuri
 - o roolikortit (itse tehdyt)
 - o edellisten kertojen muistiinpanot
 - o pahvit, tussit (keskustelujen pohjaksi ryhmäläisille, helpotukseksi aiheiden mieleen palautukseen seuraavalle kerralle)